

Абдурашид қори БАҲРОМ,
Ўзбекистон муслмонлари
идораси раиси, муфтий

МУФТИЙ ЗИЁВУДДИНХОН ВА ИСТИҚЛОЛ НЕЪМАТИ

Пайгамбаримиз Муҳаммад соллаллоху алайҳи ва саллам: **«Бу дунёдан ўтган биродарларингизни яхши сифатлари билан эслангиз»**, деганлар. Шундай экан, ўтган аждодларимизни ҳамиша хотирлаб, дуои фотиҳалар қилиб, бизларга қолдирган бой маданий-маърифий меросларини ўрганиб, ҳозирги ҳаётимизга татбиқ этишимиз керак.

Тошкент марказида барпо этилган Хотира майдони халқимизнинг миллий қадриятлар ва ўтганлар руҳига чуқур эҳтиромини ўзида акс эттирган ҳақиқий зиёратгоҳга айланди.

Юртбошимиз Ислоҳ Каримов жаноблари Хотира майдонидаги «Мотамсаро она» ҳайкали пойига гул қўйганидан кейин журналистлар билан суҳбати чоғида, жумладан, шундай фикрларни баён этди: **«Биз фахрийларимизнинг қадрини жойига қўйиш, уларга қўлдан келганча ғамхўрлик қилишни унутмаслигимиз лозим. Марҳумларни ёд этиш учун кўп нарса талаб қилинмайди. Лекин тирикларнинг ғамини ейиш осон эмас. Ўтган йили бу ерда кўрган айрим фахрийларни, минг афсуски, бугун учрата олмадим. Шунинг учун мен бугун уруш ва меҳнат фахрийларига, аввало, узоқ умр, мустаҳкам соғлиқ тилайман. Улар борлигининг ўзи биз учун катта давлат»** («Халқ сўзи» газетаси, 2001 йил 10 май).

Яратганга минг қатла шукрим, мамлакатимиз мустақиллигининг ўн йиллик тўйини кенг нишонлаш арафасида турибмиз.

Мана шу ўтган қисқа, аммо баракали давр мобайнида диёримизда жуда кўп ижобий ўзгаришлар рўй берганлигининг гувоҳимиз.

Бир ҳадиси шарифда айтилишича, инсон ўзидан кейин одамларга диний ёки дунёвий манфаати етиб турадиган илмий асар ёки шогирдлар қолдириб кетган бўлса, унинг номаи аъмоли ёпилмай, муттасил равишда савоблар ёзилиб турар экан.

Модомики яхши кишиларнинг яхши ишларини хотирлашда савоблар бор экан, бугун савоб умидида марҳум устозимиз Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобоҳон ҳазратларини эслагим келди. Зеро, у зот ҳам Жаноби Пайгамбаримиз мақтаган амалларни қилиб яшаб ўтган кишилар сирасига кирадилар. Аллоҳ таоло ул зотни ўз раҳматига олган бўлсин.

Устоз давримизнинг энг кўзга кўринган фозил уламоларидан эдилар. Улар ўз илм-маърифатлари, серқирра ижодлари, шунингдек диний ва дунёвий хизматлари билан кўпгина муслмон ва ҳатто номусулмон мамлакатларнинг пок ниятли кишилари қалбида чуқур из қолдирган зот бўлиб, у киши билан бир бор кўришган ва суҳбатлашган одам яна бир кўришишни орзу қиларди. Мен 13 йил давомида устоз тарбиясида бўлиб, у кишининг ҳаёт тажрибаларидан кўп нарсаларни ўргандим.

(Давоми 16-бетда)

Мундарижа

Бугуннинг гапи

Абдурашид қори БАҲРОМ
Муфтий Зиёвуддинхон ва истиқлол неъматини1

Ижтимоий ҳаёт

Баҳодир НУРМУҲАММАД
Тижорат ва ҳалоллик6

Мовароуннаҳр уламолари

Ойниса МУҲАММАДИЕВА
Илм тадбир кафолати8

Мунозара

Аҳмад ДИЙДОД
Инжил башорати10

Ибратли воқеалар

Муқимжон НИЁЗОВ
Саломингиз учун раҳмат12

Мерос

Тасаввуф улдирики...15

Шеърят

Шукур ҚУРБОН
Баҳоуддин Нақшбанд ҳайратлари21

Абдусаттор ДАРВИШОВ

Тўртликлар21

Хотира

Матлуба ДЕҲҚОН қизи
Эзгу изингиз қолди22

Насиҳат

Ёшлик алдаб қўямасин22

Сўранг, жавоб берамиз23

Тиббиёт бурчаги

Абдулазиз САИДНУРИДДИН ўғли
Иситмани туширадиган нарсалар25

Бўлган воқеа

Маъруф МУСЛИМ МАРҲАМАТ хожи ўғли
Қабр азобининг мингдан бири26

Ибратлар, ҳикматлар

Қуёшдек барчага баробар27

Болалар саҳифаси

Ёқуб УМАР
Коса ялаш савоби. Ихлос28

Тошпўлат ХОЛМАТ
Лафз28

Саҳобалар ҳаётидан лавҳалар29

Фотимаи Заҳро (р.а.)

Адабий таҳлил

Мирзо Кенжабек
Мақоминга етайин деб...30

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Журналимиз саҳифаларига
оят ва ҳадислар берилаётгани
учун уни ноҳоиз жойларга
ташламаслигингизни сўраймиз

Амри маъруф

Аҳмад МУҲАММАД ТУРСУН

4

ИЗЗАТ ҚАНОАТДАДИР

Салмони Форсий бир кўзада сув ва бир бўлак қотган нон келтириб қўйди. Абу Зарр сувдан ичди ва тузсиз қотган нондан тотиниб:

— Қандай яхши, мазали нон, — деди.

Муслмон одоби

Муҳаммад СИДДИҚ

9

ПОКЛИК ИМОННИНГ БИР ҚИСМИ

Таҳоратни синдирадиган нарсалар

Чивин ёки бурга чаққанида таҳорат синмайди. Лекин катта кана тўйиб сўрса, қайта таҳорат олиш керак. Қулоқдан оғриқ билан келган сариқ сув таҳоратни синдиради.

Ислом ва олам

Мусҳафи

Усмон ҳақида

13

Русия ФА шарқшунослик институтида (Санкт-Петербург) Қуръони каримнинг қадимий кўлөзма саҳифалари сақланади. Рус ва франсуз тадқиқотчилари бу ноёб саҳифалар Муқаддас Усмон Қуръонига тегишли дейишмоқда.

Оналар ва болалар йили

Рауф ПАХЛАВОН

14

ТАРИХДА АЁЛГА МУНОСАБАТ

Аёл бозорларда олинарсотилар, хурриятини тамоман бой берган, заррача ҳам мерос талаб қилишга ҳаққи йўқ эди.

Муносабат

Сайфиддин ЖАЛИЛОВ

18

ГАП ДАРВИНДА ЭМАС

Дарвин ҳам Яратган Худонинг борлигига шак келтирмаган. “Мен асло даҳрий эмасман, Худо борлигини инкор қилмайман”, деган экан у.

Шеърят

Фозил ЗОХИД

20

ҲИДОЯТ ИҶЛИДА СОБИИТҚАДАМ ҚИЛ...

Лаънатлама ёмонни, тавфиқ тила,
Яхши бўлсанг сен, ёмонни яхшила!
Сабринг ила жаҳолат йўлин тўсғил,
Адлу авфинг била душманни дўст қил.

Адабиёт

Қудрат ДЎСТМУҲАММАД

24

БОШҚАЧА ОДАМ

«HIDOYAT»

Ойлик диний-ижтимоий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Фозил қори СОБИР
Абдураззоқ ЮНУС
Анвар ТУРСУН
Эркин МАЛИК
Сирожиддин АҲМАД
Абдуқаюм ҲИКМАТ
Нуриимон АБУЛҲАСАН
Абдулмажид МУСАБЕК
Абдулжалил ХЎЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ

Муқовани

Абдулбоқи ҳожи ИМОМХОН ўғли
тайёрлади.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли
Тартибловчи

Қудрат ЖУМА ўғли

Компютерчи

Мунира МАСЪУДАЛИ қизи

Мусаҳҳиҳа

Райҳона ХОЛБЕК қизи

Тарғибот-ташвиқот марказлари:
Фарғона вилояти – 8. 3732. 24-25-28
Директори Салоҳиддин Нуриддин
Андижон вилояти – 8. 3742. 24-34-64
Директори Ўктам ҳожи Умурзоқ

Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,
Зарқайнар 18-берккўча, 47а-уй. Тел: 40-17-97.
Ўзбекистон Республикаси Давлат
матбуот қўмитасида рўйхатга олинган.
Гувоҳнома рақами 00079.
Босишга 2001 й. 07 июнда руҳсат
берилди. Босмахонага 2001 йил
9 июнда топширилди. Қороз бичими
84x108 1/16. Адади 6000 нусха. 93-сон
буюртма билан «КОНИ NUR» МЧЖ да
босилди. Манзили: Тошкент шаҳри,
Муқимий кўчаси, 178-уй.

Баҳоси келишилган нарҳда.
Макет асл нусхаси Pentium-III
компютерида саҳифаланди.

Қўлёзмалар қайтарилмайди, тақриз
қилинмайди. Мақолалар хат орқали юбо-
рилганда исми шарифлар тўлиқ ёзилиши,
адрес тўғри кўрсатилиши шарт.

Аҳмад Муҳаммад ТУРСУН

ИЗЗАТ ҚАНОАТДАДИР

Яқинда ҳамкасбларимдан бири турмушининг «ночор»-лигидан шикоят қилиб қолди:

— Рўзгор тебратиш ҳам қийин бўлиб кетди, топганимиз овқатдан ортмаяпти. Мана, икки ҳафтадирки, болалар пишлоқ билан сариеғ емайди...

Бир маҳалладошим эса, ўғлини уйлантириб, қарздор бўлиб қолганидан дуч келганга шикоят қилиб юрибди. Аллақадан олдириб келган лапарчиларга битта новвоснинг пули кетганмиш, никоҳ базмининг ўзига тўйнинг ярим пули сарф қилинганмиш.

Энди ўзимизга бир савол бериб кўрайлик: хўш, биринчи воқеадаги ҳамкасбим ҳаётидан зорланишга ҳақлими? Егани нони, ширинлиги, чойи бор, қора қозони қайнаб турибди. Фақат дастурхонидан пишлоқ билан сариеғ узилиб қолибди. Шунга хафа бўлиб, турмушидан нолиб юрибди. Иккинчи ҳолатдаги маҳалладошим тўйини камтарроқ, камчиқимроқ қилиб ўтказса, биров сўкардими? Неча йиллар машаққат билан топган пулини бир соатлик базмга сарфлаб юборишга уни ким мажбур қилди? Жавобини қаранг: «Ўғлим ўртоқларидан

ортда қолиб ўксимасин» эмиш. Ота қарздор бўлса, ҳасратидан чанг чиқиб юрса, ўксимайди, аммо эртасигаёқ ҳамма унутиб юборадиган кераксиз бир одат ижро этилмай қолса, фожиа — болалар ўксиган, катталарнинг боши қотган.

Ҳар икки воқеа ҳам инсонлар қаноатни унутиб, тобора нафсига қул бўлиб қолаётганидан дарак беради. Одамлар янги чиққан айрим пулдор амакиларга тақлидан баландроқ чўққини кўзлайдиган, кучлари, моллари етмаса ҳам, юксакроқ дорга осиладиган бўлиб бораётгандай. Аммо нафс шундайин ўпқонки, уни на тўлдириб, на тўйдириб бўлади. Бугун нон-чойга қаноат қилмасангиз, эртага ширинлик, сариеғ-пишлоқлар, индинга қази-қартаю, бедана кабоблар ҳам камлик қилиб қолади. Кейинроқ булар ҳам озлик қилиб, хориждан келтирилган қимматбаҳо тансиқ таомларни тусаб қоласиз. Нафс эса тобора шишиб, иштаҳаси очилиб, ҳеч нарса қолдирмай ютиб борверади.

Бошқа соҳаларда ҳам аҳвол шу. Бугун валасапидда юрсангиз, эртага мотосиклни, индинга «Тико»ни кўмсайсиз. Ун-

дан кейин эса «Нексия», «Мерседес»... ҳавас ортиб бораверади. Жавонида юзга кийими, пойафзали кийилмай ётган одамлар ҳақида ўқиб қолсангиз, беихтиёр, нафсига қул бўлиб қолган экан-да, деган фикр хаёлингиздан ўтади.

Нега шундай бўлиб қолдик? Бозор-бозор деб зорланамиз-у, нега нафсимизни тия олмаймиз? Нега «маошимиз кам»лигидан нолиймиз-у, аёлларимизнинг эғнидаги қимматбаҳо кўйлақлар ойига эмас, ҳафтасига янгиланяпти? Уч-тўрт жойда ишлаб, минг азобда топган пулимизни ортиқча ҳойу-ҳавасга, ном чиқаришга, бировдан ортда қолмасликка осонгина совуриб юборамиз? Шу саволлар устидан бир ўйлаб кўрсак, ёмон бўлмасди.

Минг таассуфлар бўлсинки, ўтмишда камбағали сабру қаноатда, бойи кўли очикликда бошқа эл-ўлкаларга ибрат бўлган буюк халқнинг бугунги ворислари қаноатни тобора унутиб бораётганга ўхшайди. Тарихимизга назар ташлайдиган бўлсак, ота-боларимиз ҳам, салафи солиҳийнлар ҳам қаноат бобида қанчалар улуғ, устун бўлишганига юзлаб ибратли ривоятлар борлигини кўрамиз.

Ҳазрати Имом Жаъвод шундай ҳикоя қиладилар: «Бир куни Абу Зарр Ғифорий Салмони Форсийнинг (Аллоҳ ҳаммаларидан рози бўлсин) меҳмони бўлди. Дастурхон ёзилди, Салмони Форсий бир кўзада сув ва бир бўлак қотган нон келтириб қўйди. Абу Зарр сувдан ичди ва тузсиз қотган нондан тотиниб деди:

— Қандай яхши, мазали нон, фақат озгина тузи камга ўхшайди.

— Рост айтасан, — деди мезбон ва ўрnidан туриб

меzbон ва ўрнидан туриб кўзани бозорга олиб бориб сотди, эвазига туз харид қилди.

Нонга туз сепиб ейишди. Нонушта тугагач, Абу Зарр Гифорий:

– Бизга қаноат ато этган Аллоҳга шукрлар бўлсин! – деди.

– Албатта, Аллоҳга шукрлар айтамыз. Лекин қаноатимиз янаям кўпроқ бўлганида, кўзани тузга алмаштирмаган бўлардик, – деди Салмони Форсий».

Улуғ ватандошимиз, муҳаддисларнинг султони Имом Бухорий ҳазратларининг зуҳд ва тамкинда, қаноат ва нафсни тийишда нақадар ибрат бўлганларини бир эсланг. У зот нон-сув билан кифояланар, нонхурушдан тийилган эдилар. Ҳолбуки, ўзлари катта давлат эгаси эдилар, жуссалари ҳам нозик эди, яъни, тўйиб-тўйиб ейишга имконият ҳам, эҳтиёж ҳам бор эди. Боз устига, ҳаётларининг кўп қисмида рўзадор бўлганлар. Бир гал нафақалари кечикиб қолганида уч кунгача ўт-ўлан еб тирикчилик қилганлар. Умар ибн Нафс ал-Ашқар айтади: «Биз Муҳаммад ибн Исмоил билан бирга Басрада ҳадис ёзардик. Иттифақо, у зотни бир неча кун йўқотиб қўйдик. Кейин яланғоч ҳолда бир уйдан топдик. Бисотидаги бор нарсаси тугаган экан. Ўртада пул йиғиб, у зотни кийинтирдик».

Машойхлардан Ҳусайн Антокий шундай ҳикоя қилади: «Кунлардан бир куни кечкурун ёронлардан ўттиз-қирқ киши суҳбатлашиб ўтирган эдик. Ўртада фақат номимиз бор эди. Нонни майда-майда бурдалаб дастурхонга қўйдик, сўнг ҳар ким тортинмас-

дан истаганча олиб есин, деб чироқни ўчириб қўйдик. Ордан бир мунча вақт ўтиб чироқни ёқдик. Қарасак, ҳеч ким дастурхонга қўл урмабди».

Ислоннинг илк даврларида мусулмонлар ғоятда қаноатли бўлишган. Саъд ибн Абу Ваққос (Аллоҳ рози бўлсин): «Биз ғазот қилиб юрган чоғларимизда ҳубла ва самр дарахтларининг баргидан бошқа емак бўлмаган», деганлар. Оиша онамиз (Аллоҳ рози бўлсин) шундай ривоят қиладилар: «Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам хонадонидагилар бир кунда икки маҳал таом ейишмаган, ейишган бўлса ҳам, унинг бири хурмо бўлар эди. Биз бир ойда бир марта бўлса ҳам, ўчоққа ўт ёқолмасдик, аҳён-аҳёнда ҳадя қилинадиган озроқ гўштни ҳисобга олмасак, ейишимиз нуқул хурмо, ичишимиз сув эди».

Ота-боболаримиз, улуғларимиз сабру қаноатда шундай ибрат бўлишган, динимиз қаноатни тақвонинг бир қисмига тенглаштирган, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар ишда қаноатли бўлишни буюрган эканлар, у ҳолда нега биз қаноатни унутиб боряпмиз? Нега бориға шукр, йўғига сабр қилмайдиган бўлиб қоляпмиз? Ўтиш даврининг иқтисодий қийинчиликларини қаноат билан енгил осонроқ эмасмикин? Халқнинг «Иззат қаноатдадир» деган мақолига амал қилиб, ҳакалак отаётган нафсларимизни жиловлаш, қаноатимиз билан иззатимизни кўтариш пайти келмадимикин?!

Рақамлар сўзлайди

● Маккадаги Масжидул Ҳаромни кенгайтириш ва таъмирлаш учун 30,2 миллиард риёл сарфланган (1 доллар — 3,75 риёл). Масжидул Ҳаром майдони 328000 м² ни ташкил қилади. У бир вақтнинг ўзида 730.000 намозхонни сиғдира олади. Баландлиги 89 метр келадиган 9 та минораси бор. Ўн бир жойда зинапояси ва еттита эскалатори намозхонларни иккинчи ва учинчи қаватларга олиб чиқади. 8000 дона шамол паррак, 55000 дона турли кўринишдаги чироқлар ўрнатилган.

● Каъбанинг эшиги 280 кило олтидан ясалган. Каъбапўш қимматбаҳо матодан тилла ва кумуш ишлатиб тайёрланади. Унинг қиймати 17.000.000 риёл.

● Ҳаж кунлари ҳожилар ҳар куни ўртача 10.000 куб.м. Замзам сувини истеъмол қилишади.

● Мадинадаги Масжидун Набавийни кенгайтириш ва таъмирлашга 30 миллиард риёл ишлатилган. Масжидун Набавийда бир вақтнинг ўзида 1.000.000 дан ортиқ намозхон ибодат қилиши мумкин. Масжидга 6800 та қандил ўрнатилган.

● Қурбонлик кунлари 500.000 бош ҳайвонни сўйиш мумкин бўлган энг катта қушхона 2000 йилда қуриб битказилди. Қурбонлик маросимини ўтказишга 300 молдўхтир, 6000 қассоб, 3000 ёрдамчи ва 1900 хизматчи жалб қилинади.

Мубашшир АҲМАД

тайёрлади

— Савдонинг баракаси ҳалолликда деб биламан. Масалан, молни алдаб, айбини айтмай, яшириб сотиш гуноҳ эканини яхши тушунаман. Бозорда турли ҳолатлар бўлади. Бир хил одамлар шошиб, ортиқча пул беради. Дарров қайтариб бераман.

— Уша одам кетиб қолса, уни топа билмасангиз-чи?

— Унда эҳсон қилиб юбораман. Бизга бировнинг ҳақи керак эмас. Бозор қизиқ жой. Баъзида арзон-арзон молларни таклиф қиладилар. Олиб фойдаланиш мумкин, аммо келган фойда бир кунмас-бир кун қўшимчалари билан чиқиб кетади.

Собир Алимов (41 ёш),
Эшонгузар бозори

— Бозорда тўғри гапнинг ўзи йўқ. Кўпчилик ёлғон гапирди. Мен ҳам. Аммо мен харидорни алдамайман, нархга талашиб-тортишаман. Бизга мол келтирувчи савдогарлар ёки бозордаги рақобатчилар билан доимо ёлғон сўзлашишимга тўғри келади.

— Нега?

— Биласиз-ку, бозор шайтоннинг масжиди. Намоз ўқир эдим. Икки ойдан бери эсдан ҳам чиқиб кетди.

Анвар Обидов (24 ёш),
Сирғали машина бозори

— Эрталаб турганимдан, савдо растасига келиб, ишни бошлаганимдан то кечгача ёлғон гапираман.

— Худодан қўрқмайсизми?

— Тирикчилик-да, мана, ҳали бугунгача камбағалмиз. Атрофимиздаги болаларни қаранг, ҳаммаси бойиб кетди.

Байрам Саидов
(22 ёш),
Сирғали бозори

— Менинг энг ёмон кўрган бозорларимизда ўзи ибодатда бўлмай, Аллоҳнинг номини сотиб савдо қилаётган тижоратчилар. Менимча, уларнинг топгани ҳалол бўлмайди. Агар ибодатда бўлса, Аллоҳ

Баҳодир НУРМУҲАММАД

ТИЖОРАТ

Ҳаётимизни бозорсиз тасаввур эта олмаймиз. Ҳаммининг йўли бозордан ўтади. Табиийки, савдогарларнинг турли тоифаси билан тўқнаш келамиз. Аҳли тужжор ризқини ҳалол йўл билан топаётган бўлса, нақадар бахтли. Акси бўлса-чи? Бунда гап ҳаромга тақалади. Ҳаромнинг офатлари, охираат биносининг вайрона бўлишидаги зарарлари ҳаёлга келади.

Бозордаги ҳалол ва ҳаром муомалалар хусусида Қуръони Каримда оятлар, Расулulloҳдан (с.а.в.) ҳадислар бор. Мутаффиҳун сурасининг 1-3- оятлари мазмуни бундай: «Ўлчов ва тарозидан) уриб қолувчи кимсаларга ҳалокат бўлғай! Улар одамлардан (бирон нарсани) ўлчаб олган вақтларида тўла қилиб оладиган, уларга ўлчаб ёки тортиб берган вақтларида эса кам қилиб берадиган кимсалардир».

унинг савдосига ҳам барака беради. Савдода бировни алдаш ўзини алдаш демақдир. Бизнинг ишда хушмуомала бўлиш керак.

Алҳамдулиллаҳ, мусулмонмиз. Ризқимизни Аллоҳ беради, одам уни ўзи ошира билмайди.

Азимжон ака (43 ёш),
Отчопар бозори

— Бозорда иқтисодий қонун-қоида бордир. Аммо бозордаги кишиларнинг ҳар бирининг ўз қонунлари ҳам бор-да. Масалан, мен бозорда Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) суннатларига биноан иш тутаман: ёлғон гапирмайман, бировнинг ҳақиға хиёнат қилмайман, молнинг айби бўлса, уни айтиб сотаман.

Жалолиддин Маҳкамов
(47 ёш),
Отчопар бозори

ВА ҲАЛОЛЛИК

Пайғамбаримиз (с.а.в.): «Ростгўй ва тўғри савдогарлар пайғамбарлар, сиддиқлар ва шаҳидлар билан (қийматда) бирга бўлади» (Термизий ривояти), деганлар.

Халқ орасида шу мавзуда ривоятлар ҳам кенг ёйилган. Воқеан, тошбақани ҳар ким яхши билади. Ости ва устида бири иккинчисидан катта-кичик қоплама тошлари бор жонивор. Донишманд шарқнинг тўқимасига кўра, тошбақа тарози палласи воситасида савдо қиладиган тожир бўлган экан. Бу савдогар бировлардан мол олганида катта паллада оғир қилиб тортар, харидорларга мол сотганида кичкина паллада оз миқдорда солиб берар экан. Тарозибоннинг бу қилмишидан газабланган Адолат унинг паллаларини ост-устига қоплаб, тошбақага дўндириб қўйганмиш...

Бозордаги тожирларнинг савдо-сотик, ҳалол-ҳаром, тўғрилиқ-ёлгончилик, закот-садақа ҳақидаги тушунчалари турлича, баъзан бир-бирига яқин. Биз ўша савдо аҳлининг айримлари билан суҳбатда бўлдик. Фикр-мулоҳазаларини, тушунчаларини айнан тақдим этаётимиз.

синиб қолади ёки кимдир ўғирлаб кетади. Шунинг ўзимча молнинг закоти ҳисобига ўтказиб юбораман.

Наргиза Норова (29 ёш),
идиш-товоқ сотувчи

— Закот нелигини яхши билмайман. Масалан, бизнинг водийда дарвешона қилишади. Маҳаллабошилар пул йиғадилар. Шунга берилган пул ҳам закот ҳисобланади-да. Уйдаги ҳар бир жон бошига маълум бир миқдор маблағ ажратамиз. Сўнг ўзимиз бориб шу садақадан еймиз. Ўтганларни эслаймиз, савдомизга баракотлар тилаймиз.

Барчиной Қорабоева,
кийим сотувчи

— Савдонинг негизида биринчи навбатда ҳалоллик ва ростгўйлик туради, деб ҳисоблайман. Бу кўп бора тажрибадан ўтган ҳақиқат. Мен бировга — харидорга қандай муносабатда бўлсам, Аллоҳ буларнинг ҳар бирини ҳисоб-китоб қилади. Шунга яраша харидор-мижозларнинг кўнглига қа-

райман. Бериб юборган молимдан биронтасининг сон-саногиди адашилган бўлса ёки яроқсиз чикқан бўлса, бадалига бераман, уларни норози этмайман.

Савдони бошлаганимда истихора намозини ўқиб, Аллоҳдан таваккал умид этиб, ишга киришдим. Шукр, ризқимиз этиб турибди.

**Озод
Жумаев**
(26 ёш),
Отчопар
бозори, чинни
сотувчи

— Бир вақтлар оилам, болаларим билан сомса ёпиб сотар эдим. Шунда бемалол, беҳижолат оёғимни узатиб нон ер эдим. Чунки ҳалол тер тўкиб меҳнат қилар эдим. Тандирга кириб чиқишнинг ўзи бўлмас эдида.

Ҳозир, мана, кўриб турганингиздек, бировнинг тахтасини сотаман. Устига беш-ўн сўм фойдамни қўяман, лекин

бировни алдаётгандек ҳар вақт кўнглим хижил бўлади.

Алишер Юсупов
(45 ёш),
тахта сотувчи

— Харидорларнинг норози бўлишларидан жуда кўрқаман. Мана, бугун бир чол келди, етим қолган болаларининг уйига ишлатиш учун тахтага харидор бўлди. Ўз нархида бериб юбордим.

Бир куни юзи фариштали бир йигит келиб тахта ажратди. Ҳар тахта устига беш-ўн сўм фойдамни қўйган эдим. Жами уч минг бўлди. Йигит тахталарни машинага орта туриб, масжид қурилишига ишлатишини айтди. Ичим шувиллаб кетди. Ахир, кимлардир масжид қуриш учун, савоб талабида маблағ сарфлайди. Мен эса... Шунинг олдинроқ билганимда, фойдамдан кечардим...

Шуниси ажабки, шу уч минг сўм қайсидир йўл билан чиқиб кетди. Менга татимади.

Юсуф Шералиев
(43 ёш),
Ўрикзор ёғоч бозори

— «Бозорда икки жинни бор» деган гапнинг маъносими? Тўғриси, ўзим ҳам яхши бил-

майман. Бозорда одам тилига эҳтиёт бўлмаса, васвасга айланиб қолади, кўзига қарамаса, гуноҳга ботади; халқумини покламаса, ҳаромхўр бўлади. Э-э, бозорда гап кўп, дўстим.

Мурод Ҳайитов
(38 ёш),
Отчопар бозори

Инсоннинг комиллик поғонасига кўтарилишида маънавият сарчашмаларининг ўрни беқиёсдир. Маънавий неъматлар билан суғорилган қалб нурли бўлади. Мана шу ёғдуда инсон камолот сари интилади ва ўзини, ўзлигини, атроф-борлиқни, Яратганни танишга интилади; инсон қалбида чин муҳаббат уруғи илдиз отади. Бу муҳаббат инсонларни эзгулик, адолат ва гўзаллик сари даъват этади.

Дарҳақиқат, бугунги куннинг энг долзарб вазибаларидан бири комил инсонни тарбиялаш масаласидир. Бу вазифани бажаришда барча маънавий-маърифий, адабий-илмий қадриятларимиз муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, файласуф шоир Мирзо Абдулқодир Бедил ижоди ҳам.

Ота-боболари Шаҳрисабздан бўлган Мирзо Абдулқодир Бедил 1644 йили Ҳиндистоннинг Азимобод шаҳрида дунёга келган. Теран қарашлари ва сермазмун ижоди билан буюк мутафаккир даражасига кўтарилган.

Бедилнинг комил инсон ҳақидаги қарашлари унинг «Куллиёт» «Ирфон», «Тилсими хайрат», «Мухити Аъзам» каби асарларида ифодасини топган.

Комилликнинг олий белгиси Ҳақ йўлидан бориб, халққа фойда келтиришдир. Буни Бедил қуйидагича ифодалайди:

**Халққа хизмат айла
ё уни ўйла доимо,
Бу томоша оламида
ўзингга қўйма бино.**

Яна бир ўринда: «Аллоҳни рози қилмоқчи бўлсанг, халққа фойда келтиришга урин, чунки киши танасига мувофиқ тушган овқатгина жонни парваришлайди», дейди Бедил.

Агар инсон ўзлигини англамаса, турмушдаги ҳар бир

амалини таҳлил этиб яшашдан ожиз қолса, бундай кишининг дунёни тушуниши маҳол. Ҳолини англамаган,

туйғуларини бошқара олмайдиган киши ўзгаларни тўғри англаб, борлиқ моҳияти ҳақида ҳаққоний фикр юрита олмайдир. «Инсон ўзини тўғри тушуниб, ўзининг комил ва камчил жиҳатларини идрок эта олгандагина ҳақиқатга яқин бориши мумкин, дейди шоир.

Меҳр-муҳаббат, орият, шарм-ҳаё, мулойимлик, инсонпарварлик, қаноатлилик, мардлик, меҳнатсеварлик, тўғрилиқ каби инсоний фазилатларни Бедил ҳар бир кишида кўришни орзу қиладир. Шоир имкон қадар бу инсоний сифатларнинг ҳар бирига алоҳида тавсиф беришга интилади:

**Кимки ганимат деб
ватандан кўчар,
Бошқага ҳам кўнгил
қўёлмай ўтар.
Учкун тошдан ажраб
чиққанидан сўнг
Қанча ардоқлама
барибир ўчар.**

Мирзо Бедил инсон камолотининг биринчи шартини деб ахлоқни, иккинчи шартини сифатида эса илм, ҳунар, маърифат масаласини илгари суради. Бунда инсон комиллик сари яна бир поғона юқори кўтарилади.

**Инсоннинг қиймати
эмас сийму зар,
Инсоннинг қиймати
илм ҳам ҳунар.
Забт этайин десанг
сен илму ҳунар,
Инсон камолин эт
ўзингга раҳбар**

«Илм инсониятнинг гавҳаридир. Рассом қаламсиз ҳеч бир нарсанинг суратини чиза олмаганидай, одам ҳам илмсиз ҳеч бир нарсанинг сийратини – ҳақиқатини била олмайдир. Илмсиз билганларнинг нуқул жоҳилликдан иборатдир. Илм ҳар ерда тадбирнинг кафилидир, ғалаба таъсирининг далилидир», дейди Бедил.

Бедилнинг қарашларида диний-тасаввуфий таълимотнинг ўрни катта. Тасаввуф адабиёти дарғалари Аҳмад Яссавий, Жалололдин Румий, Алишер Навоий каби шоирлар қаторида унинг ҳам муносиб ўрни бор.

Бедил инсон камолоти ўзлиқни англашда деб биллади. Хуллас, комилликка эришиш инсоннинг азалий муроди, мақсадидир. Чунки комил инсонларгина бу дунёга гўзаллик, муҳаббат бахш эта оладилар.

**Ойниса
МУҲАММАДИЕВА,**

Ўзбекистон Миллий университети
катта ўқитувчиси

Инсоннинг комиллик поғонасига кўтарилишида маънавият сарчашмаларининг ўрни беқиёсдир. Маънавий неъматлар билан сугорилган қалб нурли бўлади. Мана шу ёғдуда инсон камолот сари интилади ва ўзини, ўзлигини, атроф-борлиқни, Яратганни танишга интилади; инсон қалбида чин муҳаббат уруғи илдиз отади. Бу муҳаббат инсонларни эзгулик, адолат ва гўзаллик сари даъват этади.

Дарҳақиқат, бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан бири комил инсонни тарбиялаш масаласидир. Бу вазифани бажаришда барча маънавий-маърифий, адабий-илмий қадриятларимиз муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, файласуф шоир Мирзо Абдулқодир Бедил ижоди ҳам.

Ота-боболари Шаҳрисабздан бўлган Мирзо Абдулқодир Бедил 1644 йили Ҳиндистоннинг Азимобод шаҳрида дунёга келган. Теран қарашлари ва сермазмун ижоди билан буюк мутафаккир даражасига кўтарилган.

Бедилнинг комил инсон ҳақидаги қарашлари унинг «Куллиёт» «Ирфон», «Тилсим ҳайрат», «Муҳити Аъзам» каби асарларида ифодасини топган.

Комилликнинг олий белгиси Ҳақ йўлидан бориб, халққа фойда келтиришдир. Буни Бедил қуйидагича ифодалайди:

**Халққа хизмат айла
ё уни ўйла доимо,
Бу томоша оламида
ўзингга қўйма бино.**

Яна бир ўринда: «Аллоҳни рози қилмоқчи бўлсанг, халққа фойда келтиришга урин, чунки киши танасига мувофиқ тушган овқатгина жонни парваришлайди», дейди Бедил.

Агар инсон ўзлигини англамаса, турмушдаги ҳар бир

амалини таҳлил этиб яшайдан ожиз қолса, бундай кишининг дунёни тушуниши маҳол. Ҳолини англамаган,

туйғуларини бошқара олмайдиган киши ўзгаларни тўғри англаб, борлик моҳияти ҳақида ҳаққоний фикр юрита олмайди. «Инсон ўзини тўғри тушуниб, ўзининг комил ва камчил жиҳатларини идрок эта олгандагина ҳақиқатга яқин бориши мумкин, дейди шоир.

Меҳр-муҳаббат, орият, шарм-ҳаё, мулоимлик, инсонпарварлик, қаноатлилик, мардлик, меҳнатсеварлик, тўғрилиқ каби инсоний фазилатларни Бедил ҳар бир кишида кўришни орзу қилади. Шоир имкон қадар бу инсоний сифатларнинг ҳар бирига алоҳида тавсиф беришга интилади:

**Кимки ганимат деб
ватандан кўчар,
Бошқага ҳам кўнгил
қўёлмай ўтар.
Учқун тошдан ажраб
чиққанидан сўнг
Қанча ардоқлама
барибир ўчар.**

Мирзо Бедил инсон камолотининг биринчи шартини деб ахлоқни, иккинчи шартини сифатида эса илм, ҳунар, маърифат масаласини илгари суради. Бунда инсон комиллик сари яна бир поғона юқори кўтарилади.

**Инсоннинг қиймати
эмас сийму зар,
Инсоннинг қиймати
илм ҳам ҳунар.
Забт этайин десанг
сен илму ҳунар,
Инсон камолин эт
ўзингга раҳбар**

«Илм инсониятнинг гавҳаридир. Рассом қаламсиз ҳеч бир нарсанинг суратини чиза олмаганидай, одам ҳам илмсиз ҳеч бир нарсанинг сийратини – ҳақиқатини била олмайди. Илмсиз билганларнинг нуқул жоҳилликдан иборатдир. Илм ҳар ерда тадбирнинг кафилидир, ғалаба таъсирининг далилидир», дейди Бедил.

Бедилнинг қарашларида диний-тасаввуфий таълимотнинг ўрни катта. Тасаввуф адабиёти дарғалари Аҳмад Яссавий, Жалолиддин Румий, Алишер Навоий каби шоирлар қаторида унинг ҳам муносиб ўрни бор.

Бедил инсон камолоти ўзлиқни англашда деб билади. Хуллас, комилликка эришиш инсоннинг азалий муроди, мақсадидир. Чунки комил инсонларгина бу дунёга гўзаллик, муҳаббат бахш эта оладилар.

**Ойниса
МУҲАММАДИЕВА,**

Ўзбекистон Миллий университети
катта ўқитувчиси

ПОКЛИК ИМОННИНГ БИР ҚИСМИ

Учинчи сабоқ

Энди таҳоратни синдирадиган нарсалар ҳақида суҳбатлашамиз.

Кишининг олди ва орқа йўллари орқали келган барча нарсалар таҳоратни кетказди. Бунда у нарсалар ташқарига чиққан бўлиши шарт эмас, кўринса, ҳисоб.

Бадандан қон ва йиринг чиқиб, жойидан сал оқса, таҳорат синган бўлади. Чиққан жойида туриб қолса, яъни, оқмас, таҳорат синмайди. Бурундан келган қон сиртга чиқмаса ҳам, ичида кўринишининг ўзи таҳоратни синдиради.

Қусуқ ҳам, оғиз тўлиб қусилса, таҳоратни бузади. Қусуқнинг гапиришга монъе миқдори оғиз

Таҳоратни синдирадиган нарсалар

қусса, таҳорат бузилмайди. Лекин шу ҳолда ҳам қайта таҳорат олинса, эҳтиёт нуқтаи назаридан хотиржам бўлади.

Агар қусуққа қон аралашган бўлса, унинг озгинаси ҳам таҳоратни синдиради. Оғиздан қусуқсиз келган қон оғизнинг сувини қизартирса, таҳорат кетади, саргайтирса, таҳорат синмайди.

Чивин ёки бургалар бадандан қанча тўйиб қон сўрса ҳам, таҳорат синмайди. Лекин катта қанча тўйиб сўрса, қайта таҳорат олиш керак бўлади. Қулоқдан оғримасдан келган сариқ сув таҳоратга зарар етказмайди. Аммо оғриб келса, у ҳолда

келган балғамни ҳам кўпчилик олимлар зарарсиз дейишган.

Лекин Имом Абу Юсуф, «Оғиз тўлиб балғам келса, таҳорат кетади», дейдилар.

Бурунга ва қулоққа қуйилган мой қайтиб чиқса, таҳорат синмайди. Ичилган сув қайтиб чиқса, таҳорат кетади. Хушдан кетиш ва жинни бўлиш ҳам таҳоратни синдиради.

Жаноза намозидан бошқа барча намозларда балоғатга етган киши товушини чиқариб қулса, таҳорати кетади. Ёш боланинг кулгиси таҳоратини ҳам намозини ҳам бузмайди. Кулдан уч хил бўлади: овоз чиқариб келиши. Бу ҳолат таҳоратни ҳам намозни ҳам бузади. Уламолар кимки намоздан ташқарида ҳақ-қаҳа уриб қулса, қайта таҳорат қилиши мустаҳаб, деганлар. Киши кулгисини ўзи эшитиб, ёнидаги эшитмаса, намозни бузилади, аммо таҳорати кетмайди. Табассум намозни ҳам таҳоратни ҳам бузмайди.

Эркак аёлни ёки аёл эркакни ушласа, ҳеч қандай нарсаси келмаса, таҳорат бузилмайди. Аммо нам келса, таҳоратни янгилаш керак. Киши кўзида оғриқ туфайли ёш келса, таҳоратни бузади. Лекин оғримасдан ёки бирон сабаб билан, масалан, шамол ё тутун сабаб келган ёш таҳоратга зарар қилмайди. Суяниб ва ётиб ухлаш ҳам таҳоратни кетказди.

Икки йўлдан, қуруқ елдан ўзга, бирор нарса келса истифодадан янгидан қилинади. Аммо бундан бошқа сабаблардан таҳорат бузилган бўлса, таҳоратнинг қўл ювиб оғиз чайи билан бошланадиган амаллардан янгидан қилинади, холос.

Аллоҳ таоло ҳеч биримизни покликдан айирмасин.

Муҳаммад СИДДИҚ

Аллоҳ таоло ояти каримасида: «Қайси бирингиз таҳорат ушатгайсиз (қазои ҳожат қилгайсиз) таҳорат вожиб бўлур», деб марҳамат қилади.

Ато ибн Абу Рабоҳ: «Орқасидан қурт ёки пешобидан бургага ўхшаиш ҳашорат чиққан кишилар қайта таҳорат қилурлар», деганлар. Ҳасан Басрий: «Агар киши соч олдирса ёки тирноғини олса ё маҳсисини ечса, таҳорат олмоқ лозим бўлмайди (оёғининг ўзини ювиб олгайдир)», деганлар. Абу Хурайра разийаллоҳу анҳу айтадилар: «Таҳорат ел чиқмаса, синмагайдир». Жобир разийаллоҳу анҳу бундай дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир газотда қатнашдилар. Бир кишига камон ўқи тегди. У киши қон оқиб туришига қарамай, рукуъ, сажда қилиб, намоз ўқийверди». Ҳасан Басрий айтадилар: «Мусулмонлар жароҳатлари билан ҳам намоз ўқийверар эдилар. Товус, Муҳаммад ибн Али, Ато ибн Абу Рабоҳ: «Ҳижоз, Макка ва Мадина аҳли: «Қон оқса, таҳорат синмагайдир (Ҳанафий мазҳабида сингайдир)», дейдилар.

Имом Бухорий ривояти

тўлиб қусиш ҳисобланади. Аммо Имом Зуфар қусуқнинг ози ҳам, кўпи ҳам таҳоратни синдиради, дейдилар. Агар киши бир ерда ва бир сабабдан оз-оздан қусса ва уларни тўплаганда, оғиз тўладиган даражада бўлса, таҳорат бузилади. Аммо бир неча жойда ва турли сабаб билан оз-оздан

таҳорат бузилади.

Қайси бир нарса таҳоратни синдирса, у нажас (ҳаром) ҳисобланади. Бинобарин, у теккан жойни ювиш лозим бўлади. Таҳоратни бузмайдиган нарса эса тозадир.

Бош тарафдан келган балғам таҳоратни бузмайди. Ичдан

билан араблар илк маротаба ўзгалар назарида жонландилар. Дунёнинг яратилишидан буён кўзга ташланмай ўз саҳроларида изғиб юрган қашшоқ подачи халқ! Қаранг, кўзга ташланмаган халқ бутун дунёга кўз-кўз бўлди, кичик эди, оламий улугликка эришди. Бор-йўғи юз йил ичида араблар фарба Гранадага, шарқда Дехлигача етишди, жасорат ва улугворлик нури ила Арабистон олам кенгликларини ёритмоқда...» Гап шундаки, Муҳаммад алайҳиссалом қавмига шу дамгача уларда ҳеч бўлмаган Қонун ва Тартибни келтирган эди.

Энди Исо алайҳиссаломни олайлик. Яхудийлар Исо ҳақида, бу одам бизларнинг динимизни бузишга аҳд қилган қаллоб бўлмасин тагин, деган фикрлар туғилганида, Исо (а.с.) жон-жаҳди билан уларни янги дин – янги қонун-қоидалар келтирмаганига ишонтира бошлади. Мана, Инжилда ўзи бу ҳақда нима дейди: «**Мени, Тавротни ёки пайгамбар оятларини бекор қилгани келди, деб ўйланманглар. Мен бекор қилгани эмас, балки бажо келтиргани келдим. Сизга чинини айтгайин: еру осмон тугамагунча ва тақдир этилган ҳамма нарса амалга ошмагунча, Тавротдан на бир ҳарф, на бир нуқта ўчади**», (*Матто, 5:17 – 18*). Бошқача айтганда, у янги қонунлар ёки йўл-йўриқлар билан келмади, балки эски қонунни бажариш учун келди. Яхудийларга худди шуни тушунтирди, иккиюзламачилик қилиб, ёлғон ишлатиб, уларга ўзини одам-Худо қилиб кўрсатмоқчи бўлмаётганини, турли найранглар билан яхудийларнинг каллаларига янги дин киритмоқчи эмаслигини айтган. Ҳа, Тангрининг бу буюк элчиси ҳеч қачон бундай қабих ишларга қўл урмайди! У ўзи қонунга амал қилар эди. У Мусонинг таълимотларига риоя этар ва Сабботни тутар эди. Ҳеч қачон, ҳеч қайси яхудий унга «Нега рўза тутмаяпсан?» деб ёки «Нега нон синдиришдан олдин кўлингни ювмайсан?» деб танбеҳ бермаган. Қисқаси, у Мусо (а.с.) ва Муҳаммад солаллоҳу алайҳи васалламдек янги дин тузмаган ва янги қонунлар олиб келмаган, тўғрими?

– Тўғри.

Мен дедим:

– Шунинг учун Исо Мусога ўхшамайди, балки Мусога Муҳаммад (с.а.в.) ўхшайдилар.

Яна:

Ўлимлари ҳам ўхшаш

– Мусо (а.с.) ҳам, Муҳаммад (с.а.в.) ҳам оламдан табиий ўлим билан кўз юмишган, аммо насороларнинг эътиқодига кўра, Исо (а.с.) хочда қийнаб ўлдирилган, шундайми?

Роҳиб тасдиқлади. Мен яқунладим:

– Шунинг учун Мусога (а.с.) Исо (а.с.) эмас, балки Муҳаммад (с.а.в.) ўхшайдилар.

Яна:

Кўмилиш

– Мусо (а.с.) ҳам, Муҳаммад (с.а.в.) ҳам ерга дафн этилишган, аммо Исо (а.с.) осмонда. Шундайми?

Роҳиб иқдор бўлди. Мен хулоса қилдим:

– Шунинг учун ҳам Исо (а.с.) Мусога (а.с.)

ўхшаш эмас, балки Мусога Муҳаммад (с.а.в.) ўхшайдилар.

Мен келтирган ҳар бир далилни роҳиб охирига қабул қилар эди. Энди унга куйидаги сўзлар билан мурожаат қилдим:

– Ҳазрат, мен ҳозиргача башоратнинг бир қисминигина – «**Сенга ўхшаган**» (сен каби, Мусо каби) иборасинигина исбот қилдим. Ҳолбуки, башоратда бошқа гаплар ҳам бор. Яъни, куйидагича: «**Мен уларга ўз оғалари сафидан сенга ўхшаган пайгамбарни чиқарурман...**»

Бу ерда Мусога ва унинг халқи бўлмиш яхудийларга миллат сифатида мурожаат қилинмоқда. Бу ҳолатда уларнинг «оғалари», шубҳасиз, араблардир. Биласизми, Муқаддас Инжил Иброҳим алайҳиссаломни «Аллоҳнинг дўсти» (Халилуллоҳ) сифатида таърифлайди. Иброҳим алайҳиссаломнинг икки хотини бўлган – Сора ва Ҳожар. Ҳожар Иброҳимга ўғил туғиб берган ва у тўнғич фарзанди бўлган. «**Ҳожар Иброҳимга (Иброҳимга) ўғил туғиб берди. Иброҳим (Иброҳим) Ҳожар туққан ўғилнинг отини Исмоил қўйди**» (*Таврот, 1-китоб «Ибтидо», 16:15*); «**Унинг ўғли Исмоил суннат қилинганида ўн уч ёшда эди...**» (*Таврот, 1-китоб «Ибтидо», 17:25*). Аллоҳ Иброҳимга аҳд бергунга қадар, яъни, ўн уч ёшгача Исмоил унинг яккаю ягона ўғли ва вориши эди. Аллоҳ Иброҳимга Сорадан бўлган ва «ўз оғаси»дан анча ёш бўлган Исҳоқ исмли яна бир ўғилни ато этди... Бинобарин, Исҳоқнинг болалари, моҳиятга кўра, Исмоилникиларга ака-укадирлар. Муҳаммад (с.а.в.) Исмоилникилардан, чунки у зот Иброҳимнинг ўғли Исмоилнинг авлодидандирлар. Худди башоратда айтилганидек: «**Ўз оғалари сафидан**» (*Таврот, 5-китоб 18:18*). Бу иборадаги башорат Мусога ўхшаган келгуси пайгамбар «Исроил болалари» орасидан ёки «ўзларининг ораларидан» эмас, балки уларнинг оғалари сафидан чиқишини аниқ кўрсатади. Шунинг учун Муҳаммад (с.а.в.) уларнинг оғалари сафидан эдилар.

«Башорат давомида бундай дейилади: «**...Ва сўзларимни унинг оғзига солиб кўйорман**», деганда нима назарда тугилади? Ёдингизда бўлса, мунозарамизнинг бошида мен сиздан Тавротнинг 5-китобидан 18 бобнинг 18-оятини очишни сўрадим. Ўшани ўқинг деб сўрасам ва сиз ўқисангиз, мен ўз сўзларимни сизнинг оғзингизга солиб қўйдим, дея оламанми?

Роҳиб жавоб берди:

– Йўқ

– Лекин, – дея мулоҳазаларимни давом эттирдим мен, – агар мен сизга, сиз умуман билмайдиган, масалан, араб тилини ўргатмоқчи бўлсам ва десамки, орқамдан мен айтганларимни ўқинг ёки такрорлаб туринг десам, яъни: «Айтинг, «**У – Аллоҳ бирдир. Аллоҳ сомаддир. У тугмаган ва туғилмагандир. Ва ҳеч ким У зотга тенг эмасдир**»ни (*Ихлос, 1–4-оятлар маъноси*) сиз қайтараётган бу нотаниш сўзларни мен худди сизнинг оғзингизга солиб қўйган бўламанми?

Роҳиб тасдиқлади. Шунда мен дедим:

(*Давоми 12-бетда*)

САЛОМИНГИЗ УЧУН РАҲМАТ

Тақво

Ривоят қилинишича, бир тақводор киши истиқомат қиладиган маҳаллада кўй ўғирланади. Ўғирланган кўй топилавермагач, ҳалиги зот маҳалласидаги қассобхонага чиқди. Қассоб гўшт олармикан деб оғзини пойлади. Лекин у гўштининг нимталанишини, сотилишини, қассобнинг ҳаракатларини узоқ томоша қилди. Ўз навбатида унинг маҳлиё бўлиб туришида бир ҳикмат йўқмикан, деган ўйда қассоб ҳам эҳтиёткорлик билан ишлар, харидорлар билан муомалани ниҳоятда хушфёъллик билан бажарар эди. Охири дўкон олдида ҳеч ким қолмади. Тақводор зот қассобга жуда оҳиста овозда шивирлади:

— Ўғлим, бир нарсани сўрамоқчиман. Шу ёшга кириб кўйнинг неча йил умр кўришини билмас эканман.

Кутилмаган саволдан қассоб на кулишини билди, на бирор жавоб қайтаришини. Шундай бўлса-да, сўровчининг нур ёғилиб турган юзига ҳайрат билан боқди. Орага тушган жимликни яна тақводор кишининг ўзи бузди:

— Билмасангиз, ҳечқиси йўқ. Бошқа бировдан сўраб аниқларман...

Қассоб ҳамон ҳайратда. Кўйнинг неча йил умр кўриши билан бу одам нега қизиқиб қол-

ди? Шунча кўй сўйиб, бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмаган экан-а? Семиртириш, сўйишү сотиш билан андармон бўлибди-я фақат! Ниҳоят:

— Кўп яшаса, етти йилга бора-ов! — деди.

— Етти йил...

— Ҳа.

— Раҳмат, ўғлим, раҳмат.

У бошқа сўз айтмади. Келган

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَنكُمْ

Албатта сизларнинг Аллоҳ наздидаги энг ҳурматлироғингиз тақводорроғингиздир.

Хужурот, 13

йўлига равона бўлди.

Анча нари кетгач, орқасига қайрилди. Қанорадаги гўштар элас-элас кўзига кўринарди.

Шу бўйи бу муттақий зот етти йилгача кўй гўшти емади.

Саломнинг кучи

Абдуҳалимнинг қорасувлик Абдулбоқи исмли ошнаси бор. У дўстиникига тез-тез бориб туради. Лекин негадир ўртоғига кўшни бўлган ҳовлида яшовчи ўн-ўн бир ёшларидаги болакайга эътибор бермас экан. Яқинда борганида ҳам ўтган-кетганларга жим қараб турган болага кўзи тушди-ю, яқинлашиб: «Ассалому алайкум»,

деди. Бола кутилмаганда бақриб юборди. Ва бақирганича уйига югуриб кетди...

Абдуҳалим биродарининг ҳовлисига кириб, энди чорпога ўтироқчи эди, бир аёл билан эркак ҳаллослаганича кириб келишди. Абдулбоқи уларнинг истиқболига ўрнидан турди: «Кўшнилари!».

Кўшнилари ҳаяжонда эди, Абдуҳалим билан шошиб сўрашишди-да:

— Ҳалиги салом берган киши сизми? — дейишди.

— Кимга? — деб сўради Абдуҳалим.

— Ўғлимга, ҳозир чошиб кирди-ку.

— Ҳа, мен салом берувдим, тинчликми?

— Раҳмат сизга, раҳмат! — деди юраги ҳаприқиб аёл.

— Тушунмадим, шунга ҳам раҳматми?

— Биласизми, — деди аёлнинг ёнидаги эркак, — Ўғлимиз бир оз гунгроқ, яхши гапиролмайди. Шу боисданми болаларга кўшилмайди. Одамлар ҳам уни унча менсимайдилар. Эсини таниб, сал-пал оқ-қоранинг фарқига бориб қолганидан бери ўғлимизнинг сира кулганини эшитмаган эдик. Ҳозир сиз салом бергандан кейин хурсанд бўлиб, яйраб уйга чошиб кирди. «Менга салом берди, менга салом берди...», дейди нукул. Ўғлимизга салом берганингиз учун сизга раҳмат айтишга кирдик...

Муқимжон НИЁЗОВ,
Андижон

Мунозара

ИНЖИЛ БАШОРАТИ

(Бошланиши 10-бетда)

— Аллоҳ Ҳазрати Муҳаммадга (с.а.в.) насиб этган Муқаддас Куръон сўзлари — Аллоҳнинг каломи худди шу тарз нозил қилинган. Тарихдан биламизки, ўшанда Муҳаммад (с.а.в.) қирқ ёшда эдилар. У киши рамазон ойининг 27-кунини Маккадан шимолроқда жойлашган Ҳиро ғорида ўтказаётган эдилар. Айнан шу ерда, шу ғорда фаришта Жаброил (а.с.) Муҳаммадга (с.а.в.) у зотнинг она тилларида амр қилди: «**Ўқи!**» (ёки Сўзла! ёки Такрорла!) Муҳаммад (с.а.в.) даҳшатга тушдилар ва бир зум тарадудланиб қолдилар: «Мен таълим олмаганман, мен саводсизман!» дедилар. Фаришта иккинчи марта буюрди. Натижа яна ўша.

Ва ниҳоят ўзларидан такрорлаш, қайтариб айтиш талаб қилинаётганини фаҳмладилар. Ва у сўзлар оғизларига қандай солиб кўйилган бўлса, худди шундай қайтара бошладилар:

«(Эй Муҳаммад, барча мавжудотни) **яратган зот бўлмиш Парвардигорингиз номи билан ўқинг! У инсонни лахта қондан яратгандир. Ўқинг! Сизнинг Парвардигорингиз (инсониятга) қаламни, (яъни, ёзишни — хатни) ўргатган ўта карамли зотдир, у зот инсонга унинг билмаган нарсаларини ўргатади.**»

Булар Муҳаммад алайҳиссаломга нозил бўлган илк беш оятлар эди ва Куръони каримнинг Алақ сураси шу маънодаги оятлар билан бошланади.

(Давоми келгуси сонда)

Мусҳафи Усмон ҳақида

Русия фанлар академиясининг шарқшунослик институтида (Санкт-Петербург) 1937 йилдан буён Қуръони каримнинг қадимий қўлёзма саҳифалари сақланар, аммо ҳалигача ўзининг чинакам баҳосини олмаган эди. Рус ва франсуз тадқиқотчилари манбани чуқур ўрганиб, узоқ изланишлардан сўнг, бу ноёб саҳифалар Муқалдас Усмон Қуръонига тегишли бўлиши мумкин, деган хулосага келдилар.

Тарихий маълумотлар исломшунос Ефим Резванни Самарқанд шаҳри жанубидаги Катта Лангар қишлоғига бошлаб келди. Бу қишлоқ одамлари араб тили шеваларидан бирида сўзлашадилар. Улар айтишича, Амир Темур Шомни фатҳ этганида аждоқларини Самарқандга кўчириб келган. Қуръони карим қўлёзмаси ҳам олиб келиниб, Мусҳафи Усмоннинг асл нусхаси деб эъзозланган.

Қўлёзманинг уч саҳифасини XIX аср охирида Бухоро амирининг ўғли ва қози сотиб олишган экан. Ҳозир улар турли кутубхоналарда сақланмоқда. Бундан ташқари, қўлёзманинг бир қисми қандайдир йўл билан рус генерали ва сиёсатчиси, асли ливанлик бўлган Ириней Навфалнинг қўлига тушиб қолади.

Катта Лангардан топилган Қуръони карим саҳифаларини ҳартомонлама ўрганиш давом этмоқда. Келгусида бу ноёб қўлёзма татар ва араб тилларида Санкт-Петербургда яратилаётган электрон тармоқ таркибига киритилиши лозим.

Мусулмонлар овози

Амриқо Қўшма Штатлари сайловларида мусулмонлар овозларининг салмоғи тобора ортиб бормоқда. Масалан, 1996 йили Нью-Жерси штати номзоди Роберт Торичелли рақибларидан фақат мусулмонлар овозлари эвазига ўзиб кетганини эътироф этган бўлса, Шимолий Дакота штати номзоди Лари Бритчер мусулмонлар жамоати тўплаган маблағлар унинг ғалабасида ҳал қилувчи таъсир кўрсатганини айтган.

Йирик исломий ташкилотлар — Амриқо Исломуносабатлари бўйича Кенгаш, Амриқо Ислому Иттифоқи, Амриқо мусулмонлар уюшмаси, Умумислом ишлари бўйича Кенгаш ва бошқалар сайловолди тайёргарлик ишлари юксак уюшқоқлик билан ўтказишади. Ўтган йилги президент сайловларида худди шундай бўлди. Амриқо тарихида биринчи марта мамлакатдаги деярли барча мусулмонлар бир номзодни — республикачилар партияси раҳбари Жорж Бушни ёқлаб овоз беришди. Бу эса Амриқонинг ҳозирги Президенти ғалабасига яхшигина ҳисса бўлиб қўшилгани аниқ.

Собиқ кўшиқчининг қайтиши

Исроил ҳукумати 1978 йили Исломни қабул этганлиги боис мусиқа билан хайрлашган машҳур кўшиқчи Юсуф Исломни (илгариги исм-шарифи Кэт Стивенс) мамлакатига киритмади. Юсуф Исроилга «Мусиқанинг асрори»

номли дастур устида ишлаш мақсадида келган эди. Қуддусда кўшиқчининг маънавий-руҳий изланишлари, ҳидоятга келиш йўли хусусида ҳикоя қилувчи хужжатли кинони тасвирга олиш мўлжалланган эди. Гарчи мазкур сафарга Исроил аввалдан рухсат бериб қўйган бўлса-да, тайёрагоҳда Юсуф ҳамроҳларидан ажратиб қўйилди, икки соатдан сўнг мамлакат худудидан чиқариб юборилди. Тасвирчилар ишни Юсуфсиз бошлашга мажбур бўлишди.

Юсуф Лондонга қайтиб келгач, журналистларга бу ҳақда сўзлаб берди. Собиқ кўшиқчининг айтишича, у кўпдан бери журналистлар билан мулоқот қилган эмас; гоҳи-гоҳида жамоатчилик олдида ўзининг эътиқоди тўғрисида сўзлаб беришни лозим кўрган, холос.

Юсуф саҳнани тарк этганидан кейин хайрийа ишлари, етим-есирларга ёрдам бериш билан шуғулланган, Буюк Британиядаги мусулмон жамоатлари ҳаётида фаол иштирок этган.

Политсиячи мусулмон аёллар

Буюк Британия Ички ишлар вазирлиги хабарига кўра, яқин саккиз йил ичида мамлакатда ички хизмат зобитларининг 25 фоизини аслан Африқо ва Осиёдан бўлган ходимлар ташкил этади.

Мусулмон политсиячилари уюшмаси раҳбари инспектор Ричард Варли таъкидлашича, кейинги йилларда политсия сафида хизмат қилиш учун мусулмон аёллардан кўплаб аризалар тушмоқда.

Жами етти милёнли Лондон аҳолисининг бир милёни мусулмонлардир. Шунинг учун политсияда мусулмон аёллар хизматига катта эҳтиёж бор. Яқинда Лондон политсияси уларга хизмат чоғи исломий ақидага кўра кийим кийишга рухсат берилганини маълум қилди. Шунингдек, Скотланд Ярддаги политсиячилар мактабида намозхоналар очилиши, политсия бўлиналарида эса таҳоратхоналар қурилиши ҳам мўлжалланмоқда.

Исломий боғ

Шаҳзода Чарлиз Ислому тарихи ва санъати-га қизиқиши жараёнида ўзининг Хайгру-ведаги чорбоғини исломий услубда қайта қуриш фикрига келди. Боғ чизмаси устида ишлаган таниқли дизайнчи Жон Брукс фикрича, «Ислому боғи хилват, сув, кўкалам ва соя» демакдир. «Уй ва боғ» кўрсатуви бошловчиси Диармид Гэвин инглиз газеталарининг биридаги суҳбатида айни воқеликка муносабатан шундай деди: «Агарда яқин кунларда одамлар: «Бизга исломий услубда уй қуриб бер», дея бошласа ва уларнинг боғида Макка тарафга ишора этадиган кўрсаткич белги пайдо бўлса, мен асло ҳайратланмайман».

«Интернет» саҳифаларидан
Карим БАҲРИЕВ
тайёрлади

Рауф ПАХЛАВОН

ТАРИХДА АЁЛГА МУНОСАБАТ

ҳуқуқлари, оила ва жамиятдаги мавқеи ҳақида қачон гап очилса, афсуски, энг кўп маломат ҳақсиз ўлароқ Исломга, мусулмон мамлакатларига ва уларнинг тарихларига ёғдирилмоқда. Бу ҳол ўзидаги айбни хаспўшлаш учун ўзгача камчилик қидиришга ўхшайди. Мазкур масалани ҳалол-рост ўрганиш учун, назаримизда, Исломгача бўлган тарихга, ўша даврларда эътиборли саналган жамиятларнинг аҳолига бир қур қийсий кўз ташлаш фойдадан холи эмас. Шу боис «Ҳидоят» ушбу сонда сиз азизларга Имоми Аъзам мазҳаблари олимларидан Рауф Паҳлавоннинг «Аёллар фикҳи» асаридан мазкур мавзуга оид қисмини тақдим эта бошлади. Фикр-мулоҳазаларингизни таҳририятимизга ёзиб юборсангиз, миннатдор бўлар эдик.

Ислом аёл қадрини баланд тутишини яхши англашимиз учун аёлнинг бошқа жамиятлардаги ва жоҳилият давридаги ўрнини бир оз бўлса-да билишимиз ёки феминистик шиорлар ёғилиб турган бу кунларимизда аёлга бўлаётган муомалаларни кўз олдимизга бир келтиришимиз кифоя. Қадимий жамиятларнинг аёлга муносабатини билиш учун баъзи мисолларни кўриб чиқамиз.

Қадим Юнонистонда аёл

Қадим юнон жамияти аёлга одам сифатида қарамас, балки инсонга ортиқча бир юк деб ҳисобларди. Аёлнинг ягона ҳуқуқи уйда эркакларга хизматкорлик қилиш эди, холос. У ифлос, шайтоний мавжудотлардан бири деб қабул этилар эди. Қонун нуқтаи назаридан у паст бир ашё эди. Бозорларда олинар-сотилар, ҳурриятини тамомам бой берган, маданий ҳақлардан жудо этилган эди. Заррача ҳам мерос талаб қилишга ҳаққи йўқ эди. Умр бўйи эркак вакилнинг амрига бўйин эгишга мажбур, эркакнинг рухсатисиз ҳатто ўз молини ҳам тасаруф қила олмас эди. Ажралиш ҳуқуқи ҳам ёлғиз эркакда бўлган.

Қадим юнонларнинг аёлларга нисбатан галати-галати қарашлари бор эди. Масалан, улар: «Ёнғин ва илон зарарларининг чораси бор, аммо хотин ёмонлигининг чораси йўқдир», дейишарди. Афлотун: «Хотин қўлдан қўлга ўтадиган матоҳдир», деган бўлса, Арасту: «Аёл яратилиши чала қолган эркакдир», деган. Яна Арасту: «Юнонистоннинг илк даврларида эркаклар хотинларини сотиб олар эдилар», деб ёзади. Ундан ҳам қадим замонларда кизининг бадалига отасига ҳайвон бериларкан.

Юнон халқ оғзаки ижодида илк аёлнинг исми «Пандора» экани айтилади. Тупроқ ва сувдан яратилган, инсон бошига келадиган бало ва фалокатларнинг сабабчиси, ёмонликларнинг берк турган эшигини очиб, барча мусибат ва фалокатларни дунёга ёйган, дейилади.

Тадқиқотчиларнинг аниқлашича, бу мифо-

Жамиятда аёлнинг ўрни масаласи сўнги асрда дунё маданиятларида энг кўп тилга олинган мавзу бўлди. Адабиёт, тарих, сиёсат, иқтисодиёт ва ҳуқуқ илмлари тинимсиз шу масала билан шуғулланиб келди, журналистлар ва ишбилармонлар тез-тез шу борада сўз очиб, муносабатларини билдириб туришибди. Аёл ва унинг

логия Ҳазрати Ҳаввони назарда тутиб яратилган. Яҳудий халқ оғзаки ижодида ҳам бунга ўхшаш баҳслар бор. Пандорадан мақсад Ҳазрати Ҳавво экани айтилади.

Юнон жамиятида кейинроқ аёл ўзгара бошлади. Маросим ва тантаналарда эркаклар билан аралаш-қуралаш яшаш расм бўлди. Фаҳш шунчалар ёйилиб кетдики, зино жирканч ҳодиса бўлмай қолди.

Румда аёл

Қадим румаликлар одатига кўра, отада ўғил-қиз фарзандини оилага қабул қилиш мажбурияти йўқ эди. Гўдак туғилгач, ота оёғи остига қўйилар, агар уни кучоғига олса, демак, бола қолдирилар, йўқса, қабул қилмагани тушунилар эди. Инкор этилган чақалоқ умумий жойларга ёки бут-санамлар олдига ташлаб кетиларди. Бола ўғил бўлса, кимдир олиб кетарди, қиз бола очлик ва сувсизликдан бутлар олдида ҳалок бўларди.

Оила бошлиғи болаларидан хоҳлаганини сотар, хоҳлаганини уйдан ҳайдар эди. Ажралиш йўл-йўриги 520 йилларга қадар номаълум эди.

Қадимги Румда фақат эркак киши Рум фуқароси саналарди, аёл фуқаро ҳисобланмасди.

Кейинги даврларда румликлар аёлга баъзи ҳақ-ҳуқуқларни беришди. Румликлардан сўнг Бизанс (Византия) жамиятида аёл шу қадар жирканч ҳолга бориб етдики, шаҳарларни фоҳишалар босиб кетмасин деб давлат уларга васиқа бериб қўйди.

Қадим Ҳиндда аёл

Қадимги Ҳиндистонда ҳам аёл чўри эди. Эри ўлган хотин ҳам ўлимга маҳкўм, эрининг жасадига қўшиб у ҳам ёқилар эди. Бу одат XVII асрларгача давом этди, кейинроқ Ҳинду дини тарафдорлари уни бекор қилишди. Ҳиндлар «тангри»ларини хушнуд этиш, ёмғир ва ризқ сўраш учун аёлларни қурбон қилардилар. Ҳинд ҳуқуқига кўра, хотин доимо фалокат, довул,

тўфон, ўлим, жаҳаннам, заҳар, аждарҳо ва оловлардан ёмон ҳисобланган.

Машҳур ҳинд ҳуқуқшуноси Маное Рой бундай ёзган эди: «Аёл асло мустақил бўлмаслиги керак. Хоҳ бева, хоҳ ёш, хоҳ қари бўлсин, уйда эркин ҳаракат қилмасин. Хотинларнинг қурбонлик аташи, рўза тутиши гуноҳдир. Унинг вазифаси фақат эрига хизмат қилиш ва эри ўлса, иккинчи эр қилмаслик, у билан бирга ёнишдир».

Буддизм динини тузган Будда ҳам илк даврларда аёлни динига қабул қилмаган. Аммо кейинроқ амакисининг ўғли Ананданинг қайта-қайта илтимосига кўра аёлларни динига қабул қила бошлаган ва: «Агар аёлларни динимга қабул қилмасайдим, буддизм кўп узоқ замонлар бузилмай давом этарди. Бугун бу диннинг узоқ яшашига кўзим етмайди, зеро, бу динга аёл кирган», деган.

Қадимги Мисрда аёл

Фиръавнлар даврида сингилга уйланиш жоиз эди. Фиръавнлар бошқалар билан тахт талашмаслик учун кўпинча сингилларига уйландилар. Миср халқи ҳам фиръавнларга тақлидан мол, мерос ўзгаларга ўтиб қолмасин деб сингилларини жуфтликка олардилар. Жаноби Ҳақ Қуръони каримда кўҳна Миср даврини шундай англатади: «**Дарҳақиқат, Фиръавн (Миср) ерида туғенга тушиб, унинг аҳолисини бўлак-бўлак қилди. У улардан бир тоифани (яъни, Бани Исроил қавмини) хорлаб, ўғилларини сўяр, аёлларини тирик қолдирар эди. Албатта, у бузғунчи кимсалардан бўлди.**»

Бу тоғутий қонидани кейинчалик Ҳазрати Мусо (а.с.) шариатини қабул қилган мусулмонлар йиқитдилар.

(Давоми келгуси сонда)

ТАСАВВУФ УЛДУРКИ...

Маълумки, илм толиблари ҳамиша «Тасаввуф нима?» деган саволга аниқ бир жавоб топишга интилиб, улғу мутасаввифларнинг бу борадаги фикрларини қадрлаб келишган. Кейинроқ бундай фикрлар табарруқан тазкира ва маноқибларга киритилган. Кўйида келтириляётган ҳар бир таъриф тасаввуфнинг маълум бир қиррасини ёки энг муҳим бир хусусиятини очиб беришга хизмат қилади.

Шайх Умар ибн Усмон Маккий:

– Тасаввуф улдурки, банда ҳар вақтда бир ишқа машғул бўлғайки, ўшал вақтда ул ишдан авлороқ иш бўлмагай.

Шайх Муҳаммад Равим:

– Тасаввуф деб тоат-ибодат ва яхши ишларга маҳкам бел боғламоқни айтурлар.

Шайх Абу Ҳафс:

– Тасаввуф том одобдур.

Жунайд Бағдодий:

– Тасаввуф кўнгилни аслидин қайтмоқдин соф тутмак, нафс хоҳишини ўзни йироқ тутмак ва нафс хоҳишига чорлайдурғон кимсадин ўзни йироқ тутмак, ҳамма авсофни руҳонийлик сифатига келтирмак, ҳақиқат илмлари бирла баланд мартаба топмак ва қайси ишки аввалийдур, ўзгани ташлаб, ани қилмак ва жумла уммати Муҳаммадга насиҳат қилмак, ҳақиқатга вафо бажо келтирмак ва Ҳазрати Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам шариатига мутобиат қилмак.

Абу Сулаймон Дороний:

– Тасаввуф улдурки, сўфийнинг қилғон амалини Аллоҳдин ўзга киши билмас.

Шайх Самнун Муҳиб:

– Тасаввуф улдурки, ҳеч нимарса сенинг мулкинг бўлмагай ва сен ҳам ҳеч нимарсанинг мулки бўлмагайсан.

Абдуллоҳ ибн Жалоль:

– Тасаввуф маъносининг уч хосияти бордур: аввал, фақирлик ва номуродлик ва муҳтожлик бирла чиқишмоқ; иккинчиси, неки илқидадур, нисор қилмоқ; учинчиси, ихтиёрни ва эътирозни тарк қилмоқ.

Абу Умар Нишопурий:

– Тасаввуф шодлик ва ғамга сабр қилмоқдур. Худодин келган амру наҳйига тобе бўлмоқдур.

Абу Али Формадий:

– Тасаввуф андоғ ҳолатедурки, нафсни бандалик ҳолатига келтирмак ва шариатдин чиқмай, тамом ўзликни Худога ташламак.

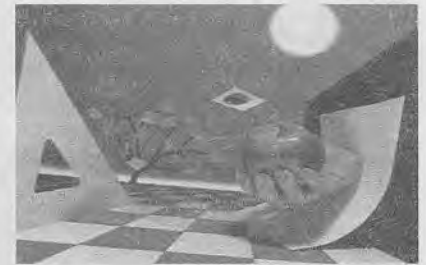
Абу Али Рудборий:

– Тасаввуф улдурки, сўфи пашмина кийгай эгнига кўнглининг сафоси бирла, жафо ва бало лаззатини нафсига тортқай ва дунёни кейинига ташлагай ва Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи ва саллам тариқи бирла йўл юргай. Сўфий агар халойикдин ва давлатдин нола қилса, ани бозорда ўлтиргизиб, касб қилмоққа буюрмак керак.

– Тасаввуф дўстнинг эшигида эътикоф ўлтурмак ва дўстнинг остонасини сақламақдур, агар қувғулалар ҳам тағйир топмасликдур. Тасаввуф озодларнинг таянадурғон ҳассасидур.

Абулҳасан Хасрий:

– Сўфий улдурки, «Кимки нафсини танибдур, батаҳқиқ

Парвардигорини танибдур» ҳадисининг маъносига етибдур. Тасаввуф кўнгилнинг тамоми муҳолифатдин соф бўлғонидур.

Сухайл ибн Абдуллоҳ:

– Тасаввуф яхши феъл ва яхши хулқидур, кишининг оғирини кўтармоқ ва қилғон ёмонлиғига яхшилиқ қилмоқ ва унга мағфират тиламоқ, афв қилмоқ.

– Тасаввуф улдурки, таомни оз емак ва Аллоҳ таоло зикри бирла ором олмак.

Маъруф Кархий:

– Тасаввуф улдурки, ҳақиқат эшигини маҳкам тутмоқ ва маъноли сўзламоқ ва халқнинг илқидагидин умид узмоқ.

Муҳаммад Сиддик Рушдийнинг «Тазкиратул авлиёи туркий» асаридан **Икромиддин ОСТАНАҚУЛ** тайёрлади

Мали мамлакатидан келган меҳмонларни кутиб олиш

Қурбон ҳайити намози олдидан мавъиза

Дунё динлари вакилларининг Загорск шаҳрида ўтказилган анжуманида

МУФТИЙ ЗИЁВУДДИНХОН

(Давоми. Бошланishi 1-бетда)

Ул зоти шариф умрлари давомида Ислом динининг софлиги, тинчлик-севар гоёларининг ҳар ерда тарқалиши йўлида бетиним хизмат қилганлар, Ислом динимизнинг муқаддас аҳкомларини бидъат ва хурофотлардан тозалашга, ақидапарастлик ва мутаассиблик кўринишидаги ихтилофли ҳолатларга ўз вақтида барҳам беришга ҳаракат қилганлар. Бундай ҳолатларда зудлик билан Диний идора Олий ҳайъатини йиғиб, ўша давр тақозосига кўра фатволар чиқарар эдилар.

Мана шулар қаторида: Маййитларга «Давра» ўтказишнинг, Жума намози билан биргаликда эҳтиёти пешин намози ўқишнинг жоиз эмаслиги, Никоҳ маросимида маҳрнинг шаръийлиги ва қалин беришликнинг гуноҳ эканлиги хусусида, хатна ва ақиқа маросимларининг ўтказилиш тартиби, жаноза каби мавзуларга бағишланган бир қанча фатволар чиқарганлар.

Шунингдек, сохта эшонлик ва маййитга бағишлаб ўтказиладиган маросимларнинг шаръий ҳукмлари, мазор ва қабристонларни зиёрат қилиш одоблари ҳақидаги фатволари айниқса кўп ижобий натижалар берди.

Муштарийларга хушхабар

Шундай инсонлар бўладики, уларнинг қалбини ҳамиша имон нури ёритиб, иродаларини ихлос ва эътиқод ёғдуси мустаҳкамлаб туради. Ана шундай зоти бобаракотлар боис инсониятнинг энг ноёб қадриятлари авлоддан-авлодга ўтиб боради. Бугунги кунда жаҳон эътирофи этиб турган миллатимизнинг мадания, тарихий, илмий меросини асрлар оша бизгача безавол етиб келишида бундай фидойи инсонларнинг хизматлари беқиёсдир.

Шайх Зиёвуддин ибн Эшон Бобо-

ВА ИСТИҚЛОЛ НЕЪМАТИ

Устознинг серқирра фаолиятлари ва ижодий мерослари даврлар оша ўз халқи ва Ватани олдида доимо лаббай деб жавоб бериб, биз шогирдларига ҳам машъала каби йўлимизни ёритиб туради. Устозимиз бутун умрларини имон-этиқоднинг поклиги учун бағишлаб, бизларга диний ишларни доимо Аллоҳнинг ҳақ қаломи Куръони карим ва унинг ҳақ пайғамбари Муҳаммад алайҳиссалом суннати набавияларига амал қилиб, фикҳий масалаларда Ҳанафия мазҳабига асосланган ҳолда олиб боришимизни тавсия этар эдилар.

Устозимиз муфтий Зиёвиддинхон ибн Эшон Бобохон ҳазратларининг:

– Эй толиби илмлар, фақат тўғри бўлинглар, бировнинг ҳаққидан кўрқинглар, қариндош-уруғ, ёру дўстларга меҳр-оқибатли бўлинглар, ҳалол касб ила меҳнат қилинглар, шунда сизларни эл севади ва ардоқлайди, – деб айтган доно насихатлари доимо қулоқларим остида жаранглаб туради.

Ҳа, устоз сўнгги нафасларигача бу каби доно ўғитларни тараннум этишда давом этдилар. Аллоҳ таоло муфтий ҳазратнинг ҳоли ҳаётларидаги қилган барча солиҳ амалларини ўзларига ҳамроҳ айлаган бўлсин.

хон ҳазратлари муқаддас динимиз аҳкомларини, Имом Бухорий, Баҳауддин Нақшбанд, Бурҳониддин Марғиноний каби буюк бобокалонларимиз меросини анча мураккаб замонлардаёқ оммалаштириб, миллий маънавиятимиз юксалишига муносиб ҳисса қўшган эдилар.

Муштарийларга хушxabаримиз шуки, «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриётида «Шайх Зиёвуддин ибн Эшон Бобохон» номли китоб чоп этилди. Мазкур нашр ўқувчини нафақат Шайх Зиёвуддинхон ҳаёти, балки Ўзбекистон Муслмонлари идораси тарихига оид жуда қизиқарли маълумотлар, ноёб фотолавҳалар билан таништиради.

Мароқаш Дин ишлари вазири Аҳмад Бурғуш (ўнгдан иккинчи) билан учрашув

Сурия Араб республикаси муфтийси Аҳмад Кифтару бошлиқ меҳмонлар билан

Малайзиялик меҳмонлар Мусҳафи Усмонни зиёрат қилишмоқда

Сайфиддин ЖАЛИЛОВ,
Андижон Давлат университети профессори

ГАП ДАРВИНДА ЭМАС

Муҳтарам ўқувчимиз!

Ёдингизда бўлса, журналимизнинг 2000 йил 3-сонида босилган «Дарвинга қайтиш эмасми?» сарлавҳали мақолада собиқ советлар тузумидан қолган асоссиз ғоялардан бири янги мактаб дарсликлариди ҳамон «жон сақлаб» келаётгани эслатилган эди. Дарҳақиқат, дарсликлар ёшларда миллий мустақиллик маънавиятини шакллантириш воситаси сифатида бундай камчиликлардан холи бўлиши лозим.

Куйида эътиборингизга ҳавола этилаётган мақола ҳам мазкур мавзунини давом эттиради.

«Дарвинга қайтиш эмасми?» мақоласи муаллифи одамнинг маймундан пайдо бўлгани ҳақидаги марксистик-материалистик ақидага тасодифан дуч келган кўринади. Ўқувчисининг саволи баҳонаси билан янги нашр этилган «Умумий биология» дарслигини варақлабди. Мен эса олий ўқув юртида тарихчи домла сифатида қирқ йилдан бери «Қадимги дунё тарихи»дан талабаларга маъруза ўқиб, ушбу масалада «гили бошқа-ю, дили бошқа»лардан ҳисобланаман.

Аввало, шуни эътироф қилиш керакки, кўп масалаларда, жумладан, одамнинг пайдо бўлиши масаласида ҳам фан билан диний таълимотлар ўртасида ихтилоф бор. Бу ихтилоф советлар тузуми даврида ўта бўрттирилиб кўрсатилди ва гўё Дарвин таълимотига асосланган «одамсимон маймунлар», сўнгра «маймунсимон одамлар» ҳақида сохта таълимотлар яратилган. Бундан асосий мақсад, масалага оид барча диний таълимотларни йўққа чиқариш ва материалистик (моддиюнчилик) дунёқарашини шакллантиришдан

иборат эди. Бу уриниш беҳуда кетмади.

Мақола муаллифи ёзганидек, мустақилликка эришганимиздан сўнг миллий маънавиятимизни тиклашда, диний эътиқод эркинлигини таъминлашда озмунча ишлар қилиндими? Шукр қилайлик, диний-исломий ишлар ривожига имкониятлар яратилди.

Айни бир даврда баъзи бир мактабларда «одам маймундан тарқалган» деб ўқитилса, маъҳад, мадрасаларда ва Ислом университетида эса «одамни Аллоҳ яратган» деб таълим берилса... Ўзингиз ўйлаб кўринг, битта жамиятда икки қарама-қарши нуқтаи назарнинг яшаши маънавиятимизга путур етказмайдими? Албатта путур етказди.

Бунда, аввало, тафаккур ожизлиги намоён бўлади. Таълим тизимида эса илмий-мантиқий таянч йўқолади. Иккинчи томондан, эволюция (узлуксиз тараққиёт) ҳақидаги илмий назарияни тақиқлаш ҳам динни тақиқлаш каби бир-томонламаликдир. Одамнинг пайдо бўлиши масаласи ниҳоятда нозик бўлиб, ҳозир бу

масалада, фанний ва диний нуқтаи назарлар бир-бирини тўлдирди, бир-бирига зид эмас, деган ғоя олға сурилмоқда. Диний ўқув юртларида одамнинг яратилиши мавзунини ўқитиладиганида Қуръони карим оятлари асос қилиб олинади. Халқ таълими тизимида тегишли фанларни ўқитишда энди бу тушунчаларни инкор қилмаслик керак.

Энди «одам маймундан пайдо бўлган» деган ақиданинг келиб чиқиши ҳақида:

Биз «гап Дарвинда эмас» демоқдамиз. Хўш, масаланинг моҳияти нимадан иборат? Дарвин таълимоти (дарвинизм) турларнинг пайдо бўлиши ва эволюцияси (яъни, тадрижий ривож) ҳақидаги таълимотдир, биология фанида бу таълимот буюк кашфиёт ҳисобланади. Бироқ Дарвин оламдаги турлар хилма-хиллиги милёнлаб йиллар ўтган сари мураккаблашиб, жумладан, ақлли одам тадрижий тараққиётда одамсимон маймун туридан келиб чиққан, деб айтмаган.

Йигирманчи асрда ўтган айрим биолог олимлар Дарвин асослаган «Турларнинг келиб чиқиши ҳақидаги назария»ни ривожлантиришга уриниб, Дарвин таълимоти «одам маймундан пайдо бўлган, деган хулосага олиб келади», деб нотўғри шарҳладилар.

Эътиборга олиш жоизки, фанда бир назария мутлақ тўғри назария бўла олмайди. Фанда ҳал этилмаган муаммолар ҳозир ҳам кўп. Афсуслантирадиган жойи шундаки, «одам маймундан пайдо бўлган» деган «хулоса» кейинчалик материалистик назариётчилар томонидан бўрттирилиб юборилди ва «мутлақ ҳақиқат» деб тарғиб қилинди. Ваҳоланки, бу хулосанинг дарвинизмга алоқаси йўқ эди. Дарвин «Одамнинг пайдо бўлиши ва жинсий танланиш» ном-

ИСТАГИМ РОСТГҮЙЛИК

ли машҳур асарида ҳам «одам маймундан келиб чиққан» деб ёзмаган. Бу гапнинг фанга алоқаси йўқ. (Қаранг: «Тафаккур» журнали, 1999, 4-сон). Бу сохта назарияни фандан узоқ бўлган журналистлар ва дарвинизм назариясини чуқур таҳлил қилаолмаган баъзи бир ўзга дин вакиллари «ижод» қилишган.

Дарвинга алоқаси бўлмаган бу гаплар йиллар ўтиб, Энгелснинг «Маймуннинг одамга айланишида меҳнатнинг роли» асарида кўчди ва у жаноб меҳнат қилиш орқали «маймун икки оёқлаб юришга ўрганди», деб «исбот қилди». Натижада одамнинг пайдо бўлиши масаласида фанний ва диний қарашлар ўртасида ўтиб бўлмас девор пайдо бўлди. Даҳрийлик мафкураси асоссиз гапнинг томир отишига сунъий шароит яратди.

Шуни алоҳида таъкидламоқчиманки, Дарвин ҳам яратган Худонинг борлигига шак келтирмаган. «Мен асло даҳрий эмасман, Худо борлигини инкор қилмайман», деган экан у. Шунинг учун ҳам Дарвин Буюк Британияда ўтган номдор руҳонийлар билан ёнма-ён дафн этилган.

Хуллас, «Дарвинга қайтиш эмасми?» мақоласи муаллифи илмий мунозара учун мавзу танлаб берган.

Ҳозир фанний олимлар ўртасида одамнинг яратилиши ҳақидаги Куръони карим таълимотини ихлос билан чуқур ўрганиш бошланди. Куръони карим оятларида одамнинг пайдо бўлиши масаласида муҳим илоҳий хулосалар борки, буни фан тан олиши лозим.

«Ҳидоят» таҳририяти эса, масалага яна қайтиб, одамнинг пайдо бўлиши ҳақида фан ва динни бир-бирига қарама-қарши қўймаган ҳолда мақолалар уюштирса, савобли иш бўлур эди.

Ёлғончилик қалб иллати. Ёлғон инсон ақлининг қийшиқ ойнадаги аксидир. Унинг бошга бало эканини ҳамма билади. Уйи куйган, қўйларни бўри еган «Ёлғончи чўпон»ни кўпчилик болалиқдан эслайди.

Улғайган сари инсон хилма-хил, турли-туман ёлғонларга дуч келади: кунлик турмушда зоҳир бўладиган ижтимоий ёлғон, ҳисоб-китобдаги иқтисодий ёлғон, давлатлар орасидаги сиёсий ёлғон, ишхонадаги, бозор-учардаги, ошхонадаги, уй-оиладаги ёлғонлар... Буларнинг марказида муайян шахс – инсон турибди.

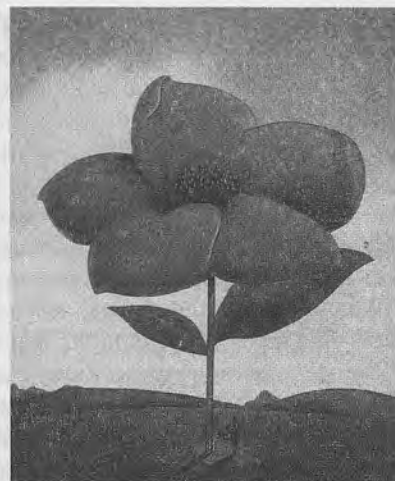
Лафзи ҳалол ростгўй жамият, ваъдага вафоли ростгўй давлат, тўғри тарозили иқтисодий сиёсат, ростгўйлиги билан эътироф этилган ишхоналар, фитрати бу иллатдан холи ростгўй инсонлар – азалий орзулар...

Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) айнан ёлғончиларни асло хушламаганлар, шу боис: **«Ёлғончи менадан эмас»**, дея марҳамат қилганлар. Асло ёлғон сўзламаганлар. Ҳатто пайғамбарликка ҳам аминликлари, ишончликлари, ростгўйликлари билан танилганлар.

Ислол фақат эзгулик йўлида – аразлашиб қолганларни яраштириш ҳамда ҳарб майдонида душманни чалғиғиш учунгина ёлғон ишлатишга рухсат беради.

Қишлоқда бир хонадонни биламан. Ота-онаси, болабақраси – бари ёлғон сўзлайди. Шу боис уларнинг рост гаплари ҳам кўпинча текшириб кўрилади.

Ёлғончи инсон, ёлғончилар қавми Пайғамбаримиз (с.а.в.) шафоатларидан бебахра қолади. Нақадар аянчли оқибат.

Холбуки, Расулulloҳ (с.а.в.) ўғилларига, ибратларига, саҳоба ва тобеинларнинг ўрнак ҳаётларига мувофиқ умр кечириш ҳар бир мўмин мусулмоннинг бурчидир.

Ёлғончиликнинг аянчли оқибатлари борасида кўп ҳикматлар айтилган. Мен атай улардан намуна келтирмадим. Мен атрофимиздан, турмушимиздан иқтибос изладим. Мана, бир акамиз: «Ёлғон ёлғонни туғдиради. Чунки ёлғончи ёлғон сўзини далиллаш учун яна ёлғон сўзлашга мажбур бўлади», деди. Бу ҳаётини тажрибадан келиб чиққан ҳикматни дарҳол олиб, мақолага ишлатдим.

Янги йил арафаси эди. Йўлда овоз ёзғич тутган муҳбир бола: «Ака, эски асрдан янги минг йилликка, янги асрга, янги йилга қандай иллатлар ўтиб кетмаслигини хоҳлар эдингиз», деб қолди. Гўёки ҳамма нарса менинг бир оғиз сўзимга боғлиқдай, ҳовлиққанча: «Ёлғончилик!» деб жавоб қилдим. «Истагим ростгўйлик», деб қўшиб қўйдим.

Аллоҳ таоло ҳаммаларимизни ёлғончилик иллатидан асрасин.

Б. КАРИМ

Фозил ЗОХИД

ҲИДОЯТ ЙЎЛИДА СОБИЯТҚАДАМ ҚИЛ...

Бўлиниш

1

Аслида бир отадин насли башар,
Не ҳолдадир бўлингач, солғил назар.
Ажралдилар миллатлара, халқлара,
Боқ йўллара, сўқмоқлара, фарқлара.
Ҳар эл эрур бутуннинг бир бўлаги,
Бир-бирига туташ йўли, йўлаги.
Агар Ҳобилга тош отмаса Қобил,
Бани Одамдан чиқмас эрди қотил.
Офат туғар қардошлар ёвлашсалар,
Бири-бирини ёққали оташ қалар.
Деганларки; бўлинганни бўри ер,
Кимдан сўрсанг бу мақолни тўғри дер.
«Биз бўлиндик, емадилар бўрилар»,
Дегувчилар ошиққандек кўринар.
То бўрилар борки, сергақлан, ғофил!
Пок маъвога кирмасин мурдор, ботил.
Ётлашма, ёвлашма, бўлма тарафбоз,
Ўт ёқма, куярсан, ўйлаб оёқ бос.
Йўлатмагил кўнгилга кекни, кинни,
Дининг ухувват дини, тутгил динни.

*Илоҳи, диллара ёдинг ҳамдам қил,
Ҳидоят йўлида собитқадам қил.*

2

Четланур халойиқдин, ким худпараст,
Санар ўзин забардаст, ўзгани паст.
Чекар саркаш бошини жамоатдан,
Савоб оздир ёлғиз қилган тоатдан.
Жамоатдан қочганга ёвуқлашма,
Аҳли суннат эмас у, қавми бошқа.
Англа наҳйи мункарни радди бало.
Аднони аъло қилсанг, сенсан аъло.
Лаънатлама ёмонни, тавфиқ тила,
Яхши бўлсанг сен, ёмонни яхшила!
Бўлинганлар ичра озми гумроҳлар,
Лоқайд турса, гуноҳқордир огоҳлар.
Фарз эрур адашганни йўлга солмоқ,
Чоҳга қулашдан омон асраб қолмоқ.
Ким ҳақ йўлга, сабрга даъват этар,
Унга бешак Аллоҳдан мадад этар.
Сабринг ила жаҳолат йўлин тўғил,
Адлу авфинг била душманни дўст қил.

Сақлан тафриқадан, бўлинишлардан,
Аҳиллик, ҳалимлик бирла равишлан.

*Илоҳи, диллара ёдинг ҳамдам қил,
Ҳидоят йўлида собитқадам қил.*

3

Баъзилар шумлик йўлига кирдилар,
Тил ва дилни иккига айирдилар.
Буни қилмас ичида кир бўлмаса,
Мунофиқдир, тил ва дил бир бўлмаса.
Зоҳирда бор иқрори, ботин мункир,
Демак, тили мўмин-у, дили куфр.
Мунофиқ мағфиратдан маҳрум эрур,
Жаҳаннам азобига маҳкум эрур.
Мунофиқ ким? Англа, белгиси учдир:
Ёлғон сўз, хиёнат, ваъдаси пучдир.
Болни тутар тилининг учларида,
Заҳарни сақлаб юрар ичкарида.
Ҳийла билан пинжингга ҳам киргуси,
Чаёндир, чақса агар ўлдиргуси.
Онтига ҳам ишонма, шум, такаббур,
Ибн Салул янглиғ айёр, қасамхўр.
Эй биродар, мунофиқдан қил хазар,
Тил ва дилни бир тутиб, бўл мўътабар.

*Илоҳи, диллара ёдинг ҳамдам қил,
Ҳидоят йўлида собитқадам қил.*

4

Ким эзгу мақсадни кўзлар чинакам,
Бўлинишдан асрар азиз умрин ҳам.
Агар сарфламаса умрни бутун,
Ярми озлик қилар бир мақсад учун.
Биз-чи, умрни қирқиб қирқ бўлакка,
Афсус, ета олмадик бир тилакка.
Кетди карвонлар, қолдик ярим йўлда,
Боға етмак қайда, чўлдамиз, чўлда.
Чопдик кўп нафс кўйида айлаб жавлон,
Ўйнадик, қайси куйни чалса даврон.
Оҳ! Йиллар олиб кетди нақдимизни,
От чопган, дабдабали вақтимизни.

ЭЗГУ ИЗИНГИЗ ҚОЛДИ

У кишини кўпчилик эҳтиром билан «Ҳожи дада» дегувчи эди. Ҳожи дада ёшлардай чаққон, энгил одимлар, оёқларида ковуш-махси, эгни-ларида гоҳи зангор, гоҳи кулранг чопон бўлгучи эди.

Овозлари ҳамиша мулойим ва меҳрибон эшитилар эди. Товушларининг баландлаганини эслай олмаймиз.

Умар ҳожи Турдиев Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг Фарғонадаги вакили эдилар. У киши эшикдан кириб келганларида гўё хона ёришиб кетгандек бўлар эди. Сухбатдошларига эҳтиётлабгина қарар, сўзларни ҳам ниҳоятда ҳалимлик билан, кўнгилни авайлаб айтувчи эдилар.

Умар ҳожи дада Турдиевнинг мавъизаларини Фарғонада ҳамма эшитган. Масжидларда, маҳаллаларда ва бошқа минбарларда сўзга чиқсалар, Алишер Навоий, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов ва бошқа кўплаб шоирларнинг ғазал, шеърларини ёд айтар, насиҳатларини шеър билан изҳор этар эди.

Шундай улуг инсон ўз ҳамкасбларига ҳамиша нималарнидир илинар, китоб, журнал, газеталар кўтариб юришдан асло эринмасди. Улар-

ни одамларга улашар, ҳар қадамда диёнатга, илмга, яхшиликка чорлаб юрар эдилар.

Ҳожи дада ёшларнинг Ватан қадрига, она-тупроқ қадрига етиб яшашларини, Аллоҳдан кўрқишларини, ўзларидан кетиб, дунёга берилиб қолмасликларини, камтарликда камолга етишларини, ҳалол ва ростгўй бўлишларини тинмай орзу қилиб, шу йўлда фидойиларча ибрат кўрсатиб яшаб ўтдилар.

Аллоҳ у кишини раҳматига олсин!

Шунча омонатми дунё дегани,
Дарё Умар ҳожи дадамиз қани?
Нурли манзилларда кўп кезар эди,
Хулқи бу дунёни кўп безар эди.
Бугун орамизда йўқ дегим келмас,
Кўнгил вайрон бўлди, кўнгил кетди дарз.
Яшадингиз имон нуруни сочиб,
Асл мусулмонлик йўлларин очиб.
Қалбда меҳру юмшоқ сўзингиз қолди,
Эзгуликка чорлаб, изингиз қолди.

Матлуба ДЕҲҚОН қизи,

Ўзбекистон Ёзувчилар Уюшмаси Фарғона вилоят бўлимининг масъул котиби

ЁШЛИК АЛДАБ ҚҲЙМАСИН

Ким уч нарсани даъво қилсаю, уч нарсадан ўзини покламаса, у алданган бўлади:

1. Аллоҳнинг ўртага қўйган ахлоқ асосларига роя қилиш завқли эканидан лоф урсаю, лекин дунё севгисидан воз кечмаса;

2. Амалларни ёлғиз Аллоҳ учун қилишни севишини айтсаю, лекин инсонларнинг унга таъзим қилишидан мамнун бўлса;

3. Аллоҳни севаман десаю, лекин нафсини тарбия қилмаса, у кимса алданган бўлади.

Пайғамбаримиз (с.а.в.) буюрадилар:

— Умматимга шундай замон келадики, беш нарсани севадилар, беш нарсани унутадилар:

1. Дунёни севадилар, охиратни унутадилар.

2. Мол-мулкни севадилар, охирида ҳисоб беражакларини унутадилар.

3. Халқни севадилар, Аллоҳни унутадилар.

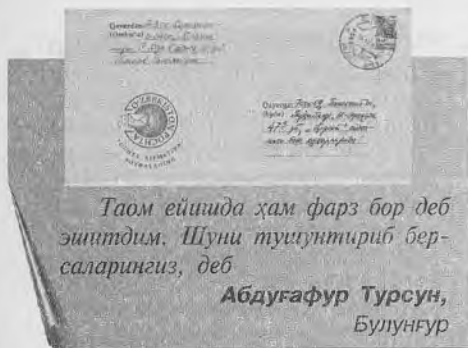
4. Гуноҳ қилишга берилдилар, ёмон феълларини яхши феълга айлантиришни ва тавба қилишни унутадилар.

5. Саройларда, кўшқларда яшашни севадилар, қабрни унутадилар.

Мансур ибн Аммор бир ёшга ўгит бера туриб, шундай дейди:

— Эй, азамат, ёшлигинг сени алдаб қўйма-син! Қанча-қанча ёшлар борки, тавбани орқага сурадилар; ёмон феълларини яхши феълларга айлантирмайдилар. Ҳою ҳавасга берилдилар; ўлимни унутадилар. «Эрта-индин тавба қиларман, ёмон феълларимдан воз кечарман», дейдилар. Лекин шу тариқа гафлат ичида ўралашиб юраркан, кутилмаганда ўлим фариштаси келади ва у ўзини лаҳадда кўради. Ортиқ у ерда унга на мол, на бола-чақа, на хизматчи ва на ота-она фойда беради.

Абу Хомид Муҳаммад Фаззолийнинг
«Мукошафат-ул-қулуб» асаридан
Миразиз АЪЗАМ
таржимаси

Жавоб: Дарҳақиқат, таом ейишда ҳам фарзлар бор. Уларни билиш ва амал қилиш дунё ва дин саодатининг муҳим омили ҳисобланади. «Фарзи айн» китобида таом ейишда тўрт фарз борлиги қайд қилинган. Улардан биринчиси ҳалқум поклигидир. Яъни, тановул

қилинаётган таом динимиз нуқтаи назаридан ҳалол бўлиши ва ҳалол йўллар билан топилуши лозим. Ҳалқум поклигининг бу икки қанотини асраш имон тақозосидир.

Ризқнинг Аллоҳ таолодан эканига иқрор бўлиш таом емоқнинг иккинчи фарзидир. Ҳар бир мўминнинг эътиқоди шундай бўлиши керак. Зотан, Аллоҳ таолодан ўзга ризқ бергувчи йўқдир.

Насибага рози бўлиш таом емоқнинг учинчи фарзидир. Ризқни Аллоҳ таоло берар экан, кимга қанча беришни ҳам ўзи билади. Аллоҳ таолонинг берганига рози бўлиб, уни зиёда этишини сўраш

мўминнинг хислатидир.

Таом емоқнинг сўнгги фарзи таом қувватини гуноҳга сарфламаслиқдир. Ейилган нарсдан таъанага қувват бўлиши Аллоҳ марҳаматидир. Бу қувватни гуноҳга эмас, тоатга сарфлаш айна убудийат бўлиши билан бирга насибанинг фаровон бўлиши гаровидир. Зеро, шукр этиш неъмат зиёда бўлишига боисдир.

Халқда «сувз сути» деб аталадиган сутнинг бир тури бор. Баъзилар уни ичса бўлади дейди, бошқалар ичиши мумкин эмас дейишади. Бу ҳақда динимизда нима дейилган?

Салом билан,
Йўлдош Самадов,
Жиззах

Жавоб: Янги туққан сигир, кўй ва шу каби ҳайвонларнинг

сутларини оқармасдан ичиш жоиз эмасдир, ҳаромдир. Сабаби шуки, унга қон аралашган бўлади. Бундай сутнинг тоза бўлиш муддатини уламоларимиз уч кун деб кўрсатишган. Бу сут пиширилганда ўзгаришсиз пишса, ириб қолмаса, тоза бўлган ҳисобланади.

«Фатовои Жунг», «Мабсути Сараҳсий»дан нақл

Баъзи нарсалар истеъмоли нега ҳаром қилинган. Бунинг сабаблари ҳам кўрсатилганми?

Илҳом Эшқулов,
Тўйтепа

Жавоб: Динимизда нарсаларнинг истеъмоли тўрт сабабдан бирига асосан ҳаром қилинган. Улардан биринчиси нарсанинг инсонга озик бўлишга яроқсизлигидир. Тупроқ, пашша каби нарсаларнинг истеъмоли манъ қилинишига сабаб шудир.

Нарсанинг таъбан жирканчилиги ва зарарли бўлиши ҳам унинг истеъмоли ҳаром қилинишига сабабдир. Қурбақа, тошбақа кабилар шунга асосан ҳаром ҳисобланади.

Нарсанинг нажаслиги, яъни, ифлослиги унинг ҳаромлигига асосдир. Бу учинчи сабабнинг мисоллари жуда кўп.

Нарсанинг ҳурмати ва эҳтироми ҳам унинг истеъмоли ҳаромлигига боис бўлади. Инсон аъзолари истеъмоли шунинг учун манъ қилинган.

Абдулазиз Бухорийнинг «Кашфул асрор» китоби асосида тайёрланди

Масжид ҳовлисида жаноза ўқиётганимизда бир гал ёнимдаги киши туфлисини ечиб, устига туриб ўқиди. Сабабини сўрай олмадим. Одатда кўпчилик оёқ кийимида ўқийверади-ку? Бунда жиддий бир фарқ борми?

Хайриддин Тўрақулов,
Наманган

Жавоб: Жаноза намозини ҳам, бошқа намозлар каби пок жойда адо этиш шартдир. Нажас устида туриб ўқилган намоз дуруст бўлмайди. Одатда оёқ кийимлар билан ҳар хил

жойда юрилганидан уларнинг нажасдан холи бўлиши эҳтимолдан йироқ. Шунинг учун жаноза намозиде имомдан бошқа одамлар (жойнамозда турмаганликлари учун) оёқ кийимларини ечиб, унинг устига оёқларини босиб туришлари керак. Бунда оёқ кийими икки қават кийим ҳукмига ўтади. Қавилмаган икки қават кийимнинг бир қавати нопок бўлса, иккинчи пок қаватида намоз ўқиш жоиздир.

«Мухтасарул виқоя» ва «Ҳадиййатуле суьлук» китоблари асосида тайёрланди

Кудрат ДУСТМУХАММАД

БОШҚАЧА ОДАМ

Бади

Трамвайнинг олд эшиги томонда бир киши баралла товушда тинмай жаврарди. Бундай жойларда одам деган секин-секин гаплашар эди, бу кимсанинг шанғиллаши гашимга тегди. Ҳеч ким жавоб бермаса ҳам, тўхтамайди-я. Девонадир-да. Беихтиёр кулоқ сола бошладим.

Ажаб! Гапи девонанинг гапи га сира ўхшамасди. Икир-чикирлар, аммо ҳаммаси маъноли:

— Кампиримди оёғи оғрийди, келиним неварамга қарайди. Аяйман-да икковиниям. Кўйлакларимди ўзим ювиб ташлайвердим. Тунов куни мошхўрда қилувдим, тузини ўткирроқ қип қўйиппан, барибир мазали бўпти...

Хаёлан унга мурожаат қилдим: «Бу сўзларингни гап териб юрадиган танишларинг эшитса борми, бир умр калака бўлиб ўтардинг. Яхшиямки, трамвайдасан. Ҳеч ким сени танймайди, ҳозир тушасану одамлар орасига кириб, эригандек йўқолиб кетасан. Одамлар ҳам сени кўрмагандек, тентакона гапларингни эшитмагандек кетаверишади... Оғзига талқон солиб, жим кетаётган одамларни би-ир гапга солай дебсан-да. Жимликдан ҳамма зерикиб кетяпти, деб ўйлапсан-да, а? Қаёқда! Бош-қалар ҳам кимлар биландир гаплашяпти, жанжаллашяпти. Билсанг, ҳар каллада минг хаёл, баҳсу жанжал. Фақат, улар шовқин солишмаяпти, холос».

Трамвай тўла «гунг»лар орасида у ҳамон овозини баралла қўйиб вайсар эди.

«Одам дегани бунақа бўлмайди-да! Жуда гапиргинг келса, суҳбатдошингни кўз олдингга келтир-да, хоҳлаганингча хаёлан гаплашавер. Ҳамма шунақа қилади-ку. Ё сени Худойим бошқачароқ яратганми?»

Одам боласи борки, ичида гапиришдан тўхтаганда ташида давом эттиради. Бунисини ҳамма эшитади, ишлатиладиган сўзлар ҳам шунга яраша бўлади, лекин ичидагилари! Шуларидан қўрққулик! Ичдагини Яратгандан бошқа ҳеч ким эшитмайди, лекин гапирувчи бундан деярли беҳабар. Мана, мен ҳам шу гапларни ичимда айтяпман. Атрофимдагиларнинг ичида ҳам шу тобда қандайдир гаплар биқирлаб қайнаяпти.

Топдим! Ҳаммага эшиттириб вайсаётган одам ичида гапирмаяпти! У ичида бировлар билан уруш-жанжал қилгиси келмаганидан ҳам тўхтамай ташида гапираётгандир?

Шундаймикан? Буни ўзи билармикан?

Бу бошқача кимсани яқиндан кўргим келди. Олд эшикка қараб секин-секин силжий бошладим. Дераза тагидаги ўриндикда кўчага орқа қилиб тик турган одамларга ярим ўтирилган ҳолда ўтирибди. Ён-атрофдагилар унинг гапларига беихтиёр кулоқ бериб келаётган бўлса ҳам, айримлари мутлақо эшитмаётгандек жиддий қиёфада, баъзиларининг юзида истеҳзоли жилмайиш, «Вой, жинни-ей!» деган маъно бор. Лекин ҳеч ким «Ўзим жиннидирман?» деб ўйламайди.

Унинг ёши олтмиш бешлар атрофида. Қирғий бурун. Сийрак соқол-мўйлаби калта кузалган. Бошида дўппи, пешонасини қийиқча билан танғиб олган, эгнида сариқ наматга ўхшаш матодан чакмон.

Орқа ўриндикда ўтирган жувон нимадир деб савол ташлаб қўйган эди, шундоғам тинмаётган одам багтар очилиб кетди. Энди Ойбекни, Чустийни эслаб қолди. Гаплари бири богдан, бири тоғдан бўлса-да, мантиқан уланиб кетиши ҳайрон қолдиради:

— Ойбек домлани биласизми? «Олтин водийдан шабадалар» деган китоб ёзган. Бизди қишлоққа борганида ёзганлар. Ана шунақа! Чустий домлани эшитгандурсиз? Э, аттанг! Ҳамма шеърлари ашула бўлган:

«Мени, эй шўхи бепарво, унутсанг ҳам, унутмасман. Солиб бошимга юз савдо, унутсанг ҳам, унутмасман».

Бошқа пайт шу қўшиқни эшитсам, парво қилмасдим. Қизиқ, бу вайсақи қариянинг хиргойиси тугамасайди, дейман! Товуши ёқимли, нафаси равон эди. «Усталигини!»

У фикримни ўқигандек:

— Дуторчиман-да, дутор чертаман, — деди ортида ўтирган жувонга ўтирилиб.

«Отарқилар билан бирга роса юрган кўринади».

Қария яна фикрларимни ўқиди:

— Қўшилишиб ашулаям айтиб тураман.

«Ё тавба! Валийми бу?»

— Нечта болайиз бор? — деб қолди жувон тоғдан келиб. Афтидан, индамай ўтиришни ўзига эп кўрмай, оғзига келган гапни сўради.

— Унта... бор-йўғи. Беш қиз, беш ўғил. Ҳаммаси ўқимишли, топарман-тутарман, уйлик-жойлик.

У мақтанмаяпти, ҳеч кимга ақл ўргатмаяпти, шунчаки, нималарнидир гапиряпти. Чамаси, гапи тугаб қолишини хоҳламайди. Гапириш унинг учун нафас олишдек зарурат, ҳузурбахш бир машғулот гўё. Мен унинг овозида қандайдир оҳанг, мусиқа сездим. Ажабо, бу нима? Аллоҳнинг бу бошқача бандаси ўз овозигами маҳлиё ё айтаётган сўзларига?

Беихтиёр Фузулийнинг «Кур-бон ўлам» газали эсимга тушди:
*«Гел-гел эй моҳилиқо,
 хуснингга қурбон ўлам,
 Халқаи зулфи паришонингга
 қурбон ўлам».*

«Халқаи зулфи паришон...»
 Ҳам сурат, ҳам кайфиятни бу қадар уйғун ифодалаш учун шоир қанчалик ихтирочи бўлиши керак! «Бошқача банда» ҳам худди шунга ўхшаш ҳолатдадир балки?

У шунчаки гапирмаяпти, балки Аллоҳ бандаларига ато этиб қўйган сўзларни куйлаяпти! Буни ўзи ҳам сезмайди. Аллоҳ унинг лафзи билан сўзларнинг гўзаллигини кўз-кўз қиляпти-ю, аксар бандалари бепарво, пойинтар-сойинтар, шунчаки эрмак деб қабул қиляпти.

Жувон зерикди:

– Э, бўлди, амаки, кўп гапириб юбордиз, – деб кулди ва тик турганларга қараб, ўзига хайрхоҳ қидира бошлади, кўзи менга тушди.

– Отахон Аллоҳнинг иродасини бажаряптилар, – дедим бир жувонга, бир қарияга қараб. Жувон гапимни тушунмади. Қария ҳам тушунмади-ю, лекин мамнун бўлди.

– Мана, бу иним гап тушунар эканлар. Раҳмат, – деб қўйди.

Шу пайтгача ёнида бепарво ўтириб келган йигитча туриб кетган эди, дарров ўрнига ўтирдим.

– Ичимда нимадир «Гапир! Гапир! Сўзла!» деяётгандек

бўлаверади, – деди қария, – мен гапиравераман. Баъзилар эзма-чурук дейди, эшитишди хоҳламайди. Энам раҳматлик айтишчи, тилим чиққан пайтда бир ёшга ҳам кирмаган эканман. Ўзимча чулдирайверарканман. Гўдаклар шунақа бўлади-а, кузатганмисиз? Уларнинг чулдирашидан бир нарсани тушуниб олиш қийин бўлса ҳам, аслида ўзларича нималарнидир гапираётган бўладилар. Тўғрими?

– Жуда тўғри! – дедим фикримиз бир ердан чиқаётгани учун қувониб, – Аллоҳ Одам отамизни яратиб, фаришталарга кўрсатишдан олдин ҳамма нарсанинг номини ўргатган экан. Назаримда, гўдакларга ҳам ўргатиб туради.

– Э, сиз о-олим экансиз!

– Мана, битта мисол, – дедим мақтовдан илҳомланиб. – Шу, биз ўтириб кетаётган трамвайни бошқача сўз билан айтиб кўринг-чи. Айтолмайсиз. Мен ҳам айтолмайман. Гўдак эса дарров ҳеч кимнинг хаёлига келмайдиган битта сўз топган бўларди.

– Катталар бир адашганча адашиб, менга ўхшаб чулдираб юравераркан-да? – деди қария ўзини танқид қилиб.

– Биз, катталар, гўдакларникига ўхшаган дунёқарашни йўқотиб қўямизу нарсаларнинг асл моҳиятига етиш учун чулдираб юраверамиз. Сиз кўнглин-

гизга олманг, устингиздан кулмоқчи эмасман...

Бир неча дақиқа илгари мен бу одамнинг вайсақилигидан ижирганиб турувдим, мана, ҳозир унга фикрларимни беихтиёр тушунтира бошладим. У сўрамаса ҳам, икир-чикирларигача айтишга интилиб, вайсақилик қиляпман. Менинг ҳам гапхонам очилиб кетди... Ростини, гапимни қачон тугатдимۇ қачон хаёлга ботдим, эслаёлмайман...

«Аллоҳ инсонга берган энг латиф неъматларидан бири сўзидир. Зотан, биз У Зотнинг ўзини ҳам сўз орқали яхшироқ таниймиз. Шунданми, ёлғиз қолсак ҳам, дилимизда сўзлар чарх ураверади: гоҳ ташимизда гапирамиз, гоҳ ичимизда суҳбатлар курамиз. Сўз...»

– Нега ўйланиб қолди-из, иним?

Бирдан сергакландим: айтганча, трамвайда гаплашиб кетаётувдим-ку.

– Сўзимни йўқотиб қўйдим, – дедим мутойиба қилиб.

– Мен топиб берайми? – деб қолди чол.

– Ҳа!

Унинг таклифи қанчалик кутилмаган бўлса, менинг бу таклифга розилигим ҳам шунчалик гайритабиий эди.

У куйлай бошлади:

*«Гел-гел эй моҳилиқо,
 хуснингга қурбон ўлам...»*

Тиббиёт бурчаги

Иситмани туширади

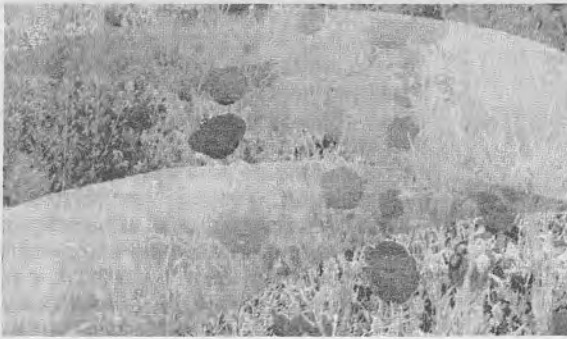
1. Қора толни хўллаб, баданни енгил уриш.
2. Ялпиз, ажриқ томирининг қайнатмаси.
3. Сабур (алоэ).
4. Қатиқ, қатиқ зардоби.
5. Оқшоқ хўрда, гўжа.
6. Шафтоли ва унинг қайнатмаси.
7. Хом карам ва унинг суви.
8. Полиз маҳсулотлари.
9. Шолғом, унинг шарбати.
10. Помидор.
11. Қалампир.
12. Олча, тоғ олча.
13. Чилонжийда.
14. Отқулоқ, баргузуб.
15. Ток жингалаги.

16. Кўкатлар.
17. Лимон, апелсин.
18. Маккажўхори попугининг қайнатмаси.
20. Сабзавотлар.
21. Кўк чай.
22. Қора андиз.
23. Олма ва унинг шарбати.
24. Арпа, сули қайнатмаси.
25. Угра оши.
26. Исирик суви.
27. Жисмоний иш, бадантарбия.
28. Ҳаммом. Кўлоб сувда чўмилиш.
29. Баданни офтобга тоблаш.
30. Баданни, бошни уқалатиш.

Абдулазиз табиб
 САИДНУРИДДИН ўғли

ҚАБР АЗОБИНИНГ МИНГДАН БИРИ

Ўтган аср 70-йилларининг охирлари эди. Каратэ билан шуғулланиб юрардим. Бир гал устозимдан қаттиқ зарба ўтказиб юбордим. Шуншу буйрагим оғрийдиган бўлиб қолди. Бир неча бор касалхонада ётиб чиқдим. 1984 йил охирларида профессор Одилахон ака (Аллоҳ раҳматига олган бўлсин):

— Укам, кичкина тош буйракдан чиқиш йўлини тўсиб қўйган. Тошни ҳозир олиб ташламасак, узоғи билан икки-уч ой ичида буйракдан бутунлай ажралиб қолишинг мумкин, — дедилар.

Рози бўлдим. Ўша йили 13 декабрда апараста (амалиёт) қилишди. Ундан кейинги оғриқни фақат бошидан ўтказган билади. Бошқалар уч-тўрт кунда юриб кетишади. Менинг аҳволим эса, оғирлаша бошлади. Баданим муздек, истимамни ўлчапса, 40,2—40,6 даража. Ҳар олти соатда иситма туширадиган сифамизиндан укол қилиб туришди. Кор қилмади. Қуйиб кетдим. Иситмам тушмади. Дўхтир хайрон. Овқат емай қўйдим. Бир ҳафта ўтди, юришга, ўтиришга ҳол қолмади. Бунинг устига, амалиёт вақтида оққан қон қовуғимни тўлдириб, жигарга ўхшаб қуюлиб қолган экан, бўшанолмайман. Ўн бир кун деганда мендан фақат суяк ва тери қолди. Оғирлигим 34 килога тушди. Сезяпман, товонимдан қандайдир қўрқинчли куч осмонга тортяпти. Қўрққаним-

дан фақат «Ла илаҳа иллаллоҳ», дея бошладим. Қандайдир бошқа куч орқага торта бошлади. Шу ҳол бир неча бор такрорланди. Бир маҳал қарасам, тўғримда, бир каровотда жуда ҳам ориқ-озғин, жирканч қиёфадаги бир киши ётибди. Соқоллари ўсиб кетган. Танимадим. Синчиклаб қарасам, ўзим эканман! Ўша куни

саксонга кирган бобомлар амаким билан кўргани келишди. Сездим, хайрлашгани келишди, лекин билдиришмаяпти. Профессор:

— Яна бир бор апараста қилмасак, бўлмайди, — деди.

Кейин билсам, ичимда тампон қолиб кетган экан. 25 декабрда яна амалиёт столига ётқизишди. Анестезиолог: «Санагин», деди. «Бир, икки, уч, тўрт...» деб, «беш»га етмай ухлаб қолдим. Кетма-кет икки марта умумий наркоз олиш ёмон экан, шунинг учун бўлса керак, бу гал камроқ беришди. Даҳшатли оғриқдан уйғониб кетдим. Лекин бу оғриқ ўн чандон кучли. Бақираман десам, овозим йўқ, кўзим очилмаяпти. Миям равшан, ҳамма нарсани эшитиб-тушуниб турибман, лекин баданимнинг ҳеч қаерини қимирлата олмаяпман. Биқинимни нима биландир қовлашяпти. Оғриқ зўридан ақлим озиб қолай деди. Чидаб бўлмаётимди. Профессор «уни оберинг, буни оберинг», деяпти. Фақат жимжилоғимнинг учини қимирлата оляпман, холос «Одамлар! Дод! Оғриқни сезяпман, тўхтаглар!», деяпман, фақат овозим чиқмаяпти. На уйқуга кета оламан, на ўламан десам, ўла оламан. Вақт деган тушунча мен учун тўхтади. Бир пайт профессор: «Беморнинг жимжилоғи қимирляпти, наркозни кучайтиринг», деди. Ҳамшира: «Апараста бошланганидан бери қимирляпти», деди. Профес-

сор: «Бу бечора шунча вақт оғриқ ичида ётган экан-ку», деб ҳамширани сўкиб кетди... Яна ҳушимни йўқотдим.

Бир пайт юзимга кимдир ура бошлади. «Нафас ол, нафас ол», деб оғзимдан наркозли дока суғуришар эди. Дока ҳеч тамом бўлмайди. Сунъий нафас олиш апаратини ўчириб қўйишган. Мен эсам, нафас ололмаётиман. Бўғила бошладим. Бундан даҳшатлиси бўлмаса керак.

Бирдан муздек ҳаво ичимга кирди. Чуқур нафас олдим. Ҳавонинг ширинлигидан ухлаб қолдим. Уйғонганимда, хонада ётардим. Ҳаёт мен учун яна бутун чиройи билан кўринар эди...

Ҳозир ўша воқеаларни эсласам, дунёга бошқача қарайман. Одамлар бир кунда, бир соатда, бир дақиқада неча милён марта нафас олишади, аммо Аллоҳ берган бу буюк неъматнинг қадрига етишмайди. Бу инъомнинг қадрини мен биламан. Шункур қилишмайдими?! Бўлар-бўлмас нарсаларга диққинафас бўлиб, ўзларининг ва бировларнинг асабларини бузишади. Ҳеч бир қийинчиликсиз, мириқиб нафас олишаётгани хаёлларига ҳам келмайди. Ҳолбуки, дунёда неча минг одам нафас қисилиш дардига мубтало. Ана ўшалар: «Қани энди бир маротаба чуқур, тўйини нафас олсам эди, бутун давлатимни бериб юборар эдим», дейишади.

Орадан ўн беш йилдан ортиқ вақт ўтибди. Охирги пайтлар хаёлимга бир хил савол келаверадиган бўлиб қолди. Бу дунёда шунақа бўлса, қабр азобига қандай чидаб бўлади?! Пайғамбаримиз (с.а.в.): «**Бу дунё азобидан қабр азоби минг марта оғир**», деганлар. Гуноҳкор бандалармиз, жон ҳалқумга келмасидан туриб тавба қилайлик, Мен кафилман: қабр азобига чидай олмаимиз ва ҳеч ким у кунни бизларни уйғотиб бу дунёга қайтармайди.

**Маъруф Муслим
МАРҲАМАТ ҳожи ўғли**

Жоҳилга жавоб

Абу Ҳанифа (р.а.) шогирдларига дарс айтаётганларида бир кимса ҳақорат қилди. У зот бунга эътибор қилмай, дарсни давом эттирдилар. Шогирдларини ҳам унга жавоб беришга қўймадилар.

Абу Ҳанифа дарсни тугатиб уйларига қайтганларида у кимса ҳам эшикларига эргашиб келди.

Абу Ҳанифа эшик олдида тўхтаб унга дедилар:

— Бу ер менинг хонадоним. Агар яна бирор нарса айтмоқчи бўлсанг, айтиб ол.

Ичингда қолиб кетмасин.

Бу сўздан у кимса хижолат бўлиб ортига қайтиб кетди.

Билганимча кўтарилдим

Минбарда турган хатибга савол қилишди. У билмаслигини айтди:

— Минбар нодонлар ўрни эмас, — дейишди пастан.

Хатиб деди:

— Билганим миқдоридан кўтарилган жойим шу минбар бўлди. Билмаганим миқдорича кўтарилсам, осмонга етардим.

Лавозими фақир қилган зот

Умар ибн Абдулазиз разийаллоху анху қурайшнинг энг бой кишиларидан эдилар. Мамлакат раҳбари лавозимига сайланганларидан сўнг энг камбағал қурайший бўлдилар.

Халққа илк мурожаатларида шундай дедилар:

— Ҳеч ким менга кўркўрона итоат этмасин! Аллоҳнинг шариатига уйғун бўлмаган амрларга итоат йўқ. Мен сизларнинг энг яхшингиз эмасман, фақат сизлардан бирингизман...

Вазифага ўтганларидан кейин барча хусусий молларини кўздан кечирдилар ва сотдилар. Йигирма уч минг динар

ҚУЁШДЕК

БАРЧАГА БАРОБАР

бўлди. Бу маблағнинг ҳаммасини Аллоҳ йўлида эҳсон қилдилар. Ортиқча солиқларни (тўловларни) бекор этдилар.

Умар ибн Абдулазизнинг раҳбарликлари икки ярим йил давом этди. У зот тадбирлари туфайли халқ фаровон бўлди. Миср каби баъзи ерларда закот олувчи фақир қолмади.

Мусулмон хулқи ва сифати

Мусулмон киши яхшилигини, қуёш каби, барчага баробар лутф қилувчи инсон бўлиши зарур. Бу ҳақда осорларда таъкидланган. Қуйида муслимнинг сифатларидан баъзиларини санаб, уларга эришмоғимизни Аллоҳдан сўраб, илтижо қиламиз.

Мусулмон:

* Ўзига раво кўрмаган нарсани бошқа мусулмонларга ҳам раво кўрмайди. Ўзи учун истасан нарсани биродарига ҳам истайди.

* Қўлидан ва тилидан ҳеч бир мусулмонга зарар етказмайди.

* Ҳеч кимга кибрланмайди.

* Гийбат қилмайди ва гийбатга қулоқ солмайди.

* Катталарни ҳурмат қилади, кичикларни севади.

* Барчага, истисно қилинмаган бўлса, очиқ чехрада бўлади.

* Сўзини икки қилмайди.

* Аразлашган биродарлари ўртасини ислоҳ қилади, яраштиради.

* Мусулмонларнинг айбларини ва сирларини ошкор этмайди.

* Туҳматли ҳолатлардан ва ҳаракатлардан ўзини

сақлайди.

* Имкони бўлса, қардошига ёрдам беради ва унга келадиган зарарларни даф қилади.

* Доимо эзгу дуода бўлади.

* * *

Умар ибн Хаттоб (р.а.) дейдилар:

Яшнаётган юрт, агар унда яхшилардан фожирлар баланд бўлиб, мунофиқлар бошқарса, хароб бўлишга юз тугади.

* * *

Одам фарзанди фақирликдан кўрқанидек оташ азобидан кўрқса эди, иккисидан ҳам нажот топарди, бойликка интилгани каби жаннатга ҳам интилсайди, иккисига ҳам эришарди, кимсалардан кўрқанидек Аллоҳдан ҳам кўрқса эди, икки дунё бахтига мушарраф бўларди.

Уста ОЛИМ,
Отабек ФАЙБУЛЛОҲ ўгли
тайёрлашди

КОСА ЯЛАШ САҶОБИ

Эндигина олтига тўлган Хуршида қизим овқатини еб бўлди-да, косасини ялаб:

— Косамга озгина чой қуйиб беринг, — деб туриб олди. Ҳайрон бўлганимизни кўриб қўшиб қўйди:

— Бувижоним овқатдан кейин косангни тозалаб ялаб қўйсанг, савобининг ҳаммасини олиб, катта бўлганингда ҳажга бойасан, дедилар.

Шу-шу Хуршидага қўшилиб укаси Акбаржон ҳам косасини тозалаб қўядиган бўлди. Охирида чой қуйиб ичиб оладию у ҳам «ҳажга бойаман» деб қўяди.

Бир куни уйимизга дўстларимдан бири меҳмон бўлиб келди. Овқатни энди еб бўлаётган эдик, пилдираб Акбаржон кирди. Ёнимизга ўтириб олди. Нотаниш амакиси коса тозалашни қиёмига етказа олмадим, бола қўлчалари билан унинг косасини кўрсатиб:

— Ҳажга боймийди, — деб хонадан чиқиб кетди.

Дўстим бу ҳолдан ҳанг-манг бўлиб, тушунтириб беришимни сўради. Ноқулай аҳволда қолиб:

— Ёш бола, бирон нарса дегандир-да, ўзимам тушунмадим, — деб кўрдим, қўнмади.

— Йўқ, бу ерда бир гап бор, — деб туриб олди. Ноилож тушунтирдим. Дўстим кулганча:

— Гап бу ёқда экан-да, — деб косасини тозалади ва бундан сўнг ҳар доим шундай қилажagini айтди.

ИХЛОС

Хуршида қизчамиз тўрт ёшга тўлган куни ўзимча бир тажриба қилиб кўрмоқчи

бўлдим унга Ихлос сурасини ўргата бошладим. Аввалига таллаффузи келишмай, сўзларни айтолмай, озроқ қийналди. Ҳатто:

— Дадажон, буни ўқимасам нима қилади, — деб сўраб қолди.

— Булар Аллоҳнинг сўзлари, қизим. Ким буни ўрганса, кўп савоб олади, — деб тушунтирган бўлдим.

Шундан кейин «Ихлос»ни ихлос билан такрорлай бошлади. Унга ўргатиш асноида ёнимизга баъзан укаси Акбаржон ҳам келиб ўтириб олар, битта-яримта сўзларини ўзича такрорлаб ҳам қўяр эди. Биз эса, унга эътибор бермай, Хуршида билан дарсни такрор қилардик.

Уч-тўрт кундан кейин, нонушта пайтимиди, Хуршида югуриб келди-да:

— Бувижон, мен-чи, Аллоҳнинг сўзларини биламан, — деб суюнчилади.

Бувижони ҳам:

— Қани, ўрганганларингни бир ўқиб бер-чи, — дедилар.

У сурани ўқий бошлади. «лам ялид...»га келганида негадир тўхтаб қолди. Биз бўлсак, унинг қийналаётганини кўриб, айтиб қўйишдан зўрға ўзимизни босиб турибмиз. Шу пайт: «Йам йайид ва йам йувйад», деган овоз келди. Ҳаммамиз ялт этиб, овоз келган томонга ўгирилдик. Қарасак, эшик ёнида Акбаржон каптарининг бошини сила-аб турибди. Бир-икки сонияча давом этган ҳайронликдан сўнг ҳамма бирдан кулиб юборди. Кулганимизни кўриб, у ҳам жилмайди-да, янада баландроқ овозда қайтарди:

— Йам йайид ва йам йувйад...

Ёқуб УМАР

ЛАФЗ

Қора говмиш болалади. Тўнғич наби-расининг суюниб, ўзича чулдираб, бузоқчани силаб-сийпаб юриши Теша акани завқлантириб юборди:

— Шу бузоқ сеники, ўғлим, — деди.

— Пешонасида оқи бор экан!

— Уни Қашқа деб атаймиз.

— Қашқа? Қашқа менинг бузоқчам!

Бир йил ўтиб ёш оила янги ҳовлига кўчиб чиқди.

Бир куни набира бобосиникига келиб:

— Қашқани олиб кетгани келдим, бобо, — деди.

Теша ака бузоқни томнинг эскирган шиферларини алмаштиришга мўлжаллаб боқётган эди.

— Ўғлим, сенга албатта бузоқ бераман. Фақат Қашқа жуда бебош бўлди. Қайси куни бувингни судраб кетибди, ярамас. Бунинг устига, жуда сузонғич, сизларни қийнаб қўядими...

— Қийнасаям майли.

— Сигиримиз яқинда яна туғади. Кичкинтойлигидан бузоқчани ўзинг ўргатиб оласан. Қашқа сузиб биронтангни майиб қилмасин тагин...

— ...

Теша ака набирасини бағрига босиб, юзидан ўпди, бошини силади.

Бола: «бермайсизми?» дегандек бобосига қаради. Сўнг аста сирғалиб чиқди-да, қовогини уйганча уйларига жўнади.

Бир ой ўтмасдан Қашқа озиб-тўзиб, қоқсуяк бўлиб қолди. Мол дўхтирига кўрсатишди. Даволатишди. Фойдаси бўлмади. Бир куни эрталаб туриб қарашса, Қашқа ўлиб ётган экан.

Тошпўлат ХОЛМАТ

(розийаллоху анҳо)

(Давоми. Бошланиши ўтган сонда)

Ҳазрати Али (р.а.) Сарвари Оламнинг (с.а.в.) беназир илтифотларига мушарраф бўлдилар. «Аллоҳ ҳар бир Пайғамбарнинг зурриётини ўзининг насабидан яратгандир. Менинг зурриётим эса Алининг насаби ила давом этади», дедилар Расулуллоҳ (с.а.в.).

Орадан бир йил ўтгач, илк набиралари дунёга келди. Пайғамбаримиз (с.а.в.) жуда сеvindилар ва ўзлари ювинтириб, кийинтирдилар. Унга Ҳасан деб исм қўйдилар. Кейинчалик шахидлар султони, Карбало йигити ҳазрати Хусайн туғилдилар. Учинчи ўғиллари Муҳсин эса гўдаклигидаёқ вафот этди. Аллоҳ бу муборак хонадонга Бани Хошимнинг гули Зайнабни (р.а.) эҳсон этди.

III

Ҳазрати Пайғамбар (с.а.в.) қизларини ҳаддан зиёд севар ва буни ҳар фурсатда таъкидлар эдилар. Лекин шундай бўлса ҳам, охират учун тайёргарликни унутиб қўймаслигини, акс ҳолда, ўз қизларига ҳам кафил бўлолмасликларини эслатардилар.

Бир куни одамларга шу мавзуда маъруза қилдилар: «Эй қурайш аҳли! Охиратга тайёргарлик кўринглар. Аллоҳ берадиган ҳеч бир жазони сизлардан узоқлаштира олмайман. Эй Абдуманноф ўғиллари! Аллоҳ берган ҳукмга ҳеч қачон қарши келолмайман. Эй Абдумутталиб ўғли Аббос, эй Абдумутталиб қизи София, эй Муҳаммад қизи Фотима! Аллоҳ берадиган ҳеч бир жазони даф қила олмайман. Эй Фотима! Менинг мол-мулкимдан нимани хоҳласанг, мараҳамат. Фақат охиратда бир нарса қилолмайман!»

Яна бир куни суюкли қизларига бўлган меҳрлари ҳеч қачон инсонлар орасида адолат билан ҳукм беришлари учун монъелик қилмаслигини

кўрсатдилар. Ривоят қилинишича, Қурайш аҳлидан бир аёл ўғрилиқ қилади. Аёлнинг оиласи Усома ибн Зайддан (р.а.) ёрдам сўрайди. Маълумки, Усома ва унинг отасини Расулуллоҳ (с.а.в.) жуда яхши кўрардилар. Шунинг учун у кишини восита қилиб, Ҳазрати Пайғамбардан (с.а.в.) шафоат тиламоқчи бўлишади. Усома ибн Зайд (р.а.) Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига кириб, у аёлнинг қўлини кесмасликларини илтимос қилди. Бундан жуда газабланган Сарвари Олам (а.с.): «Аллоҳнинг амрини бажармаслигим учун мендан шафоат сўраяпсанми? — дедилар ва шундай маъруза қилдилар: — Сиздан аввалгиларни ҳам мана шундай нарсалар ҳалок этди. Улар ораларида обрўли бир киши ўғрилиқ қилса, унга тегмас, фақир бир бечора бундай ишга қўл урса, уни дарров жазолашар эди. Аллоҳга қасамки, агар Муҳаммаднинг қизи Фотима ўғрилиқ қилса ҳам, албатта, қўлини кесардим».

Расулуллоҳ (с.а.в.) бир куни қизларига шундай илтифот этдилар: «Эй Фотима, Аллоҳ сен рози бўлган кимсадан рози бўлур, аксинча, сен газабланган кимсадан эса газабланур!»

«Бутун аёлларнинг ичида тўрт аёл мукаррамдир: ҳазрати Марям, ҳазрати Осиё, ҳазрати Ҳадича ва ҳазрати Фотима (р.анхум)».

Абу Саълабадан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ (с.а.в.) бирор сафардан қайтсалар, аввало, масжидга кириб, икки ракат намоз ўқир, сўнг Фотима (р.а.) қизларини зиёрат этиб, кейин муборак завжаларининг ҳузурларига кирар эдилар. Ал-Мусаввир ибн Махрима (р.а.) ривоят қилади: Расулуллоҳ минбарда туриб шундай деганларини эшитдим: «Фотима мендан бир парчадир. Унга азият берган менга жафо қилибди. Уни безовта этган менинг ҳаловатимни бузибди».

Видо ҳажидан кейин Расулуллоҳ (с.а.в.) бетоб бўлдилар. Фотима (р.а.) бу хабарни эшитгач, дарҳол оталарининг ҳузурларига бордилар. Пайғамбаримиз (с.а.в.) қизларини табассум ила кутиб олдилар. Сўнгра қулоқларига ниманидир шивирладилар. Фотима (р.а.) бирданига қаттиқ хафа бўлиб йиғладилар. Такрор бир нарса деб пи-чирлаган эдилар, бу гал табассум қилдилар. Оиша онамиз (р.а.): «Ҳеч қачон йиғи билан табассумни бунчалик бир-бирига яқин кўрмаган эдим», дедилар ва Фотимадан (р.а.) бунинг сабабини сўрадилар: «Эй Фотима, айтинг-чи, сизнинг бирданига қаттиқ хафа бўлиб йиғлашингизга ва орқасидан табассум қилишингизга сабаб недир?» Фотима (р.а.): «Расулуллоҳнинг сирларини фош қилолмайман», деб жавоб бердилар. Лекин Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) вафотларидан кейин Оиша онамиз (р.а.) такрор сўраганларида, ниҳоят Фотима (р.а.) сабабини айтдилар:

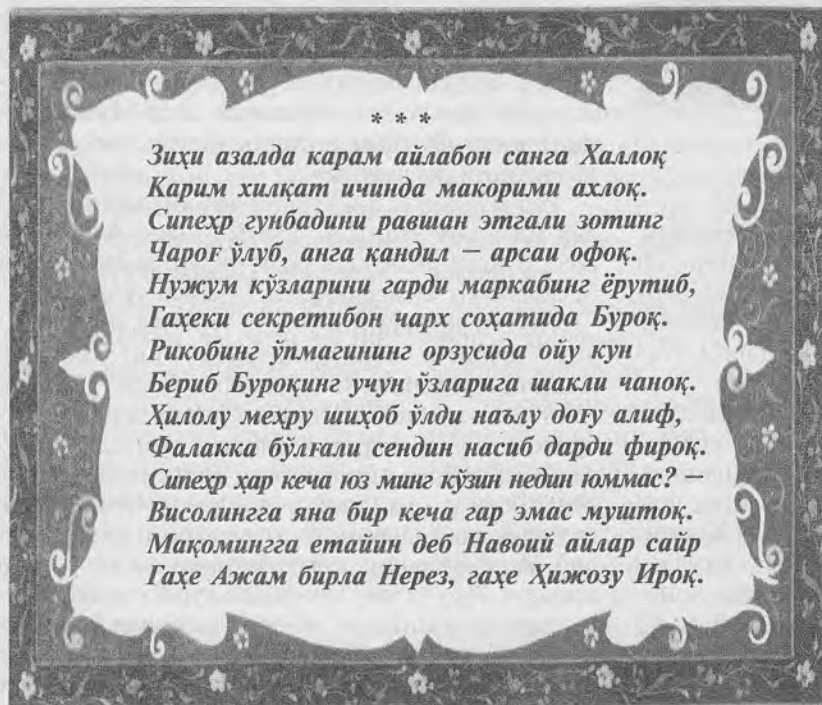
(Давоми 31-бетда)

Мирзо КЕНЖАБЕК

МАҚОМИЖГА ЭТАЙИЖ ДЭБ...

Шарқнинг барча улғу шоирлари қатори Алишер Навоий ҳам бир қанча ғазалларида Ҳазрати Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ихлос ва муҳаббат билан васф этган.

Ана шундай ғазаллардан бирини шарҳлашга уринамиз.

Ғазал юксак ва теран маъноли матлаъ билан бошланади:

**Зиҳи азалда карам айлабон санга Халлоқ
Карим хилқат ичинда макорими ахлоқ.**

Қандай яхшики, азалда Халлоқ — Яратувчи зот сенга карам айлаб, ё Расулulloҳ, шарафли, олижаноб, жавонмард, саховатли зот қилиб яратди ва сенга макорими ахлоқни — энг гўзал хулқларни эҳсон айлади. «Карам», «карим», «макорим» каби оҳангдош сўзларининг теран маъноларни ифодалаб, товланиб келишига диққат қилайлик.

Карим хилқат ичинда макорими ахлоқ — гўзал хилқат,

чиройли шамоийил, шарафли вужуд ичида энг гўзал ахлоқни, хулқларнинг аслларини, ҳақиқийларини, энг тоза, энг покизаларини сенга икром айлади! «Ал-Ҳааққа» сурасининг 40-оятисида:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

«У (Қуръони Карим), шакшубҳасиз, шарафли бир Расулнинг (Аллоҳнинг даргоҳидан) келтирган сўзидир» (маъноси), деб марҳамат қилинади.

«Мақорими ахлоқ» таърифи яна «Қалам» сураси 4-, «Аҳзоб» сураси 21-оятларига таянган.

Қалам сурасининг 4-оятисида Аллоҳ таоло ўз Расулига: «Албатта, сиз улғу хулқ соҳибидирсиз» (маъноси) деб марҳамат қилади. Аҳзоб сурасининг 21-оятисида эса имон аҳлига хитоб қилиб: «Эй мўминлар! Сизлар учун — Аллоҳдан ва охираат кунидан умидвор бўлган ҳамда Аллоҳни кўп зикр қиладиган кишилар учун Аллоҳнинг Расулида (хулқи-атворида) гўзал намуна бордир» (маъноси), дейди. Расулulloҳнинг энг гўзал ахлоқ намунаси эканликлари ана шундай билдирилган.

Навоий бу ибораларни бежиз қўллаган эмас, балки ҳақшунослик — орифлик, маърифат мартабаси билан қўллаган.

**Сипехр гунбадини равшан этгали зотинг
Чароғ ўлиб, анга қандил — арсаи офоқ.**

Осмон гумбазини ёритмоқ учун зотинг бир чароғ бўлиб, уфқлар кенглиги бу чароққа, яъни, сенинг зотингга бир қандил бўлди.

Бу байт уч нуктага ишора-дир:

1. Ҳазрати Пайгамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нурлари ҳамма нарсадан олдин яратилди деган ривоят бор.

2. Ҳазрати Пайгамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам бутун олам аҳлига, жумладан, жинлар қавмига ҳам пайгамбар қилиб юборилдилар: «арсаи офоқ» — «уфқлар кенглиги»дан мурод бутун коинот, бутун оламлардир.

3. Ҳазрати Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам элчи сифатида бутун оламларга раҳмат қилиб юборилдилар.

**Нужум кўзларини гарди маркабинг ёрутиб,
Ғаҳеки секретибон чарх соҳатида Буроқ.**

Гоҳи осмону фалак кенгликлариди Буроқ сакратиб, осмонлар оламига юксалганинда, сенинг учкур отинг чанги юлдузлар кўзини чақнатиб, ёритиб юборади.

Байтда тарихий Меърож воқеаси, Ҳазрати Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Буроқ номли учқур отда осмонлар оламига юксалганлари зикр қилинган.

Буроқ шундай учқур от эдики, ҳар бир сакраганида кўзи етган жойгача етар эди. «Секретибон чарх соҳатида Буроқ» ифодасининг сири шу.

**Рикобинг ўпмагининг
орзусида ойу кун
Бериб Буроқинг учун**

ўзларига шакли чаноқ.

Ой билан кўёш рикобинг, яъни, узангингни ўпмоқ орзуи билан Буроқ номли учқур отинг (сув ичмоғи) учун ўзларига чаноқ шаклини бердилар.. Чаноқ – отларни (ва бошқа йирик ҳайвонларни) суғориш учун сув тўлдириб қўйиладиган махсус идиш. Демак, ой билан кўёш ҳам у зотнинг дийдорларига муштоқлигидан, муҳаббат изҳори учун, ҳатто уловларига шунчалик иззат-икром кўрсатади. «Рикоб»дан мурод узангида Ҳазрати Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак оёқлари турганлигидир.

**Ҳилолу меҳру шиҳоб ўлди
наълу доғу алиф,
Фалакка бўлгали сендин
насиб дарди фиरोқ.**

Сендан фалакка – осмон оламига лоақал фиरोқ дарди бир насиб бўлиб қолмоғи учун ҳилол – наъл, яъни, отинг учун тақа бўлди, меҳр, яъни, меҳр-муҳаббат ва ишқ тимсоли бўлган кўёш доғга айланиб қолди, шиҳоб – нурли из қолдириб учадиган юлдуз эса, алиф шаклига кирди.

**Сипехр ҳар кеча юз минг
кўзин недин юммас? –
Висолингга яна бир кеча гар
эмас муштоқ.**

Нима учун осмон юлдузлардан иборат юз минглаб кўзларини бирор кеча юммайди, асло уйқу билмайди? Чунки ҳеч бир тун йўққи, у сенинг дийдорингни яна бир кеча кўришга деб муштоқ бўлмаган бўлсин!

**Мақомингга етайин деб
Навоий айлар сайр
Гаҳе Ажам билан Нерез,
гаҳе Ҳижозу Ироқ.**

Мақомингга етайин, яъни, равази муборакни зиёрат

қилайин, файзи илоҳийдан баҳраманд бўлайин деб Навоий гоҳ Ажам билан Нерезни, гоҳ эса Ҳижоз билан Ироқни сайр айлаб, кезиб юрибди.

Ажам – Арабистондан ташқари мамлакатлар. Нерез – Эрондаги бир манзил. Ҳижоз – Арабистоннинг ғарбий-шимолий қисми, Маккаи мукаррама билан Мадинаи мунаввара жойлашган худуд. Ироқ – Ғарбий Осиёдаги мамлакат.

Сир шундаки, бу манзиллар қуруқликдаги ҳаж йўллариридир. Шашмақомда баъзи куйларнинг номи ҳам шундай аталади.

Аммо «Навоий айлар сайр» деганда шоир фақат жуғрофий манзилларни жисман кезиш эмас, балки тариқатдаги сайру сулукни ҳам назарда тутгани шубҳасиздир.

Байтда нақшбандийанинг «Сафар дар ватан» рашҳасига ишорат бор. Бу қоида маънавий-руҳий мақомларни эгаллаш билан бирга ватанда туриб, мусофир-ғариб ҳолатини яшамоқликни англади.

Саҳобалар ҳаётидан лавҳалар

(Давоми. Бошланиши 29-бетда)

«Ўшанда отам менга Жаброил алайҳиссаломнинг ҳар сана ўзлари билан Куръонни бир марта ўқиганларини, бу йил эса бу ишни икки марта такрорлаганларини, бундан эса умрлари ниҳоясига етиб қолганини англаганларини айтдилар. Шунинг учун йиғлаган эдим. Сўнгра эса: «Оиламиздан менинг ёнимга энг аввал сен келасан, мен сенга қандай гўзал салаф бўляпман», деган эдилар. Шу тўфайли табассум қилдим».

Оталарининг вафотларидан жуда қаттиқ хафа бўлган Фотима (р.а.) у зотнинг бу хушхабарлари ила бир оз бўлса ҳам тасалли топдилар. Уй ишлари билан овора бўлиб, эрлари ва фарзандларининг хизматлари ила кунлар, ойлар ўтди.

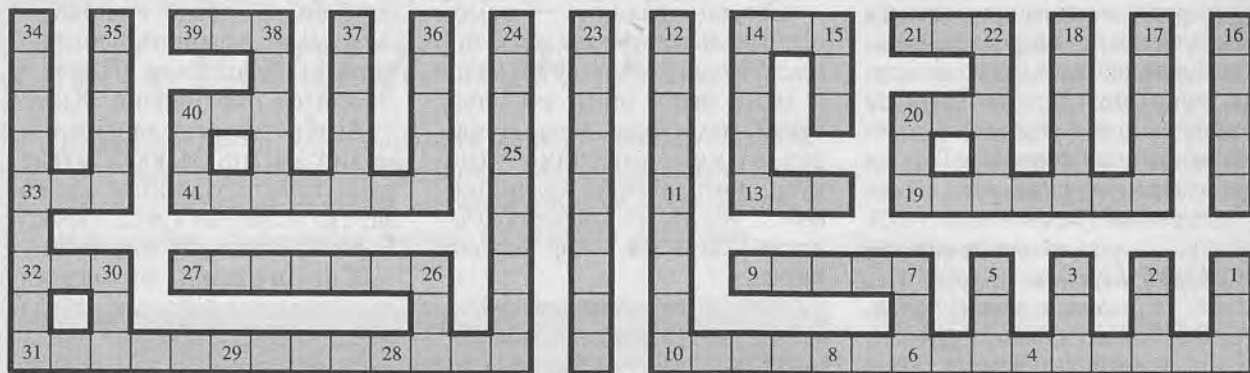
Расулulloҳнинг (с.а.в.) вафотларидан чамаси олти ой кейин Фотима касалланиб, шу хасталиклари тўфайли ҳижратнинг 11-йили рамазоннинг учинчи куни сешанба кечаси йигирма тўққиз ёшларида вафот этдилар.

Ривоятларга қараганда, жанозаларини Ҳазрати Али (р.а.) ёки Ҳазрати Аббос (р.а.) ўқидилар. Фотима (р.а.) Бақий қабристонига дафн этилдилар.

Набийлар хотамининг (с.а.в.) гули, Ҳазрати Алининг (р.а.) завжалари, Ҳасан ва шаҳидлар султони, Карбало қаҳрамони Ҳусайн, Зайнабнинг оналари Ҳазрати Фотимани (р.а.) Аллоҳ раҳмат қилсин! Омин.

Фатҳиддин МАНСУР
таржимаси

Бошқотирма

Бўйига: 1. Улуғ зот. 2. Ака. 3. Маросим. 5. Араб тилида ота маъносини англатувчи сўз. 7. Кичик ширк. 11. Дўзах фаришталаридан бирининг номи. 12. Имроннинг қизи. 14. Расулulloҳ дафн этилган шаҳарнинг олдинги номи. 15. Илм... чироғи. 16. Қурайш ва кинона қабилалари ўртасидаги жанг. 17. Расулulloҳ (с.а.в.) мактуб йўллаган шоҳлардан бири. 18. Абдий. 20. Илоҳ. 22. Тўғри, рост. 23. Мазҳабимизда ақида асосчиси. 24. Гуноҳи кабира. 25. Жаннат неъмат. 26. Қуръонда зикр қилинган ҳашорат. 30. Подшоҳлар зийнати. 33. Зурриёт, насл. 34. Аллоҳга яқин ҳолат (намозда). 35. Хадича онамизнинг тахаллуслари. 36. Қилдан ингичка, қиличдан ўткир. 37. Зиёрат. 38. Бобилга тушган фаришталардан бири. 40. Дарахт тури.

Энига: 4. Сура. 6. Фарзанд доғида куйган пайғамбар. 8. Нарса. 9. Буюк саркарда. 10. Муқаддас зиёратгоҳ. 13. Инсон аъзоларидан бири. 14. Русиядаги дарё. 19. Пайғамбаримиз (с.а.в.) болаликларида учрашган роҳиб. 20. Жон. 21. Туйғу. 27. Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) завжалари. 28. Ўлка, маскан. 29. Охират эшиги. 31. Қиёмат аломатларидан бири. 32. Мушриклар санами. 33. Бир пайғамбар мўъжизаси. 39. Ойнинг форсий номи. 40. Аллоҳ назари тушган тоғ. 41. Аёлларга хос сифат.

Тузувчи: *Мухлиса Солиева,*
Хадичаи Кубро номидаги аёл-қизлар мадрасаси толибаси

Бошқотирма жавоблари 2001 йил 2-сон

Андижон шаҳар 3-кичик даҳа 1а-уй 22-хонадонда яшовчи
Ҳафизахон Хамиджон қизи ушбу бошқотирма жавобларини
тўғри топган.

1. Жаъфар. 2. Рибо. 3. Озар. 4. Рақс. 5. Саҳоба. 6. Аффон. 7. Наср. 8. Рим. 9. Мадраса. 10. Арра. 11. Абво. 12. Она. 13. Алиф. 14. Франк. 15. Камалак. 16. Крит. 17. Тимсоҳ. 18. Ҳасан. 19. Нома. 20. Арпа. 21. Ансор. 22. Ром. 23. Марс. 24. Силовсин. 25. Нок. 26. Карп. 27. Пўлат. 28. Тўн. 29. Насаф. 30. Форс. 31. Савда. 32. Али. 33. Исо. 34. Олма. 35. Асмо. 36. Омина. 37. Абраҳа. 38. Анор. 39. Реал. 40. Лада. 41. Атир. 42. Рупий. 43. Йўлбарс. 44. Сомали. 45. Инсон. 46. Наса. 47. Асо. 48. Оқ. 49. Қарс. 50. Семурғ. 51. Ҳазна. 52. Ара. 53. Арман. 54. Нола. 55. Арава. 56. Амур. 57. Рабоҳ. 58. Хартанг. 59. Гувоҳ. 60. Ҳидоят. 61. Тоғ.